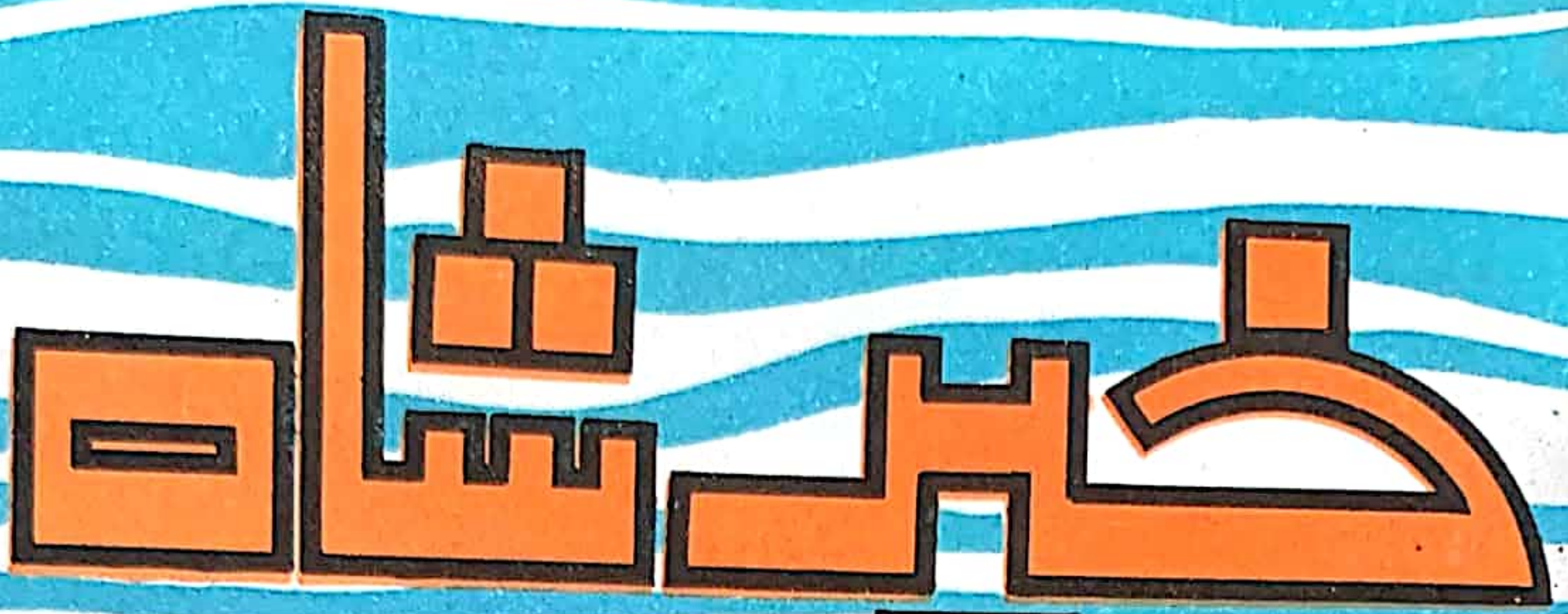

تحقیق و تہذیب
طاہر تونسوی

بہوں وڈی زبان سرائیکی کے بہوں وڈے شاعر

خیرشاہ اکلام

تحقیق و تہذیب

طاہر ترنسوی

— سلسلہ مطبوعات —

بزمِ ثقافت

۴ - مائی نہریان، چوک فوارہ، ملتان

جملہ حقوق محفوظ

کتابت — مختار حسین اسدی مرکز کتابت مقام
طابع — حبیب پرنٹرز، لاہور
اشاعت — اول
تعداد — پانچ سو
سال اشاعت — ۱۹۷۷ء
قیمت — چھ روپے

— ناشرین —

ملک الطاف علی کھوکھر — صدر
عمر کمال خان — سیکرٹری
بزمِ ثقافت مقام

انتساب

عزیز الرحمن تے شمشیر حیدر ہاشمی

دے ناں

جیڑھے سرایکی کیتے پہوں کم کرینکے پین،

فہرست

سہلی گالھ
جانر سنجار
خیر شاہ دی حیاتی لے حالات
کلام د امتقیدی جائزہ
خیر شاہ دا کلام
بند تے ڈوہڑے
کافیاں

طاہر تونسوی
ڈاکٹر مہر عبدالحق ایم اے پی ایچ ڈی

پہلی گالھ

اے ۱۹۴۷ء کا ذکر ہے جب ڈاں میڈی تقرری بطور لیکچرر گورنمنٹ کالج ڈیرہ غازیخان تھی، ایک سویر ریڈیو مٹان توں پٹھانہ خان دی آواز وچر ہک ڈوہڑا سنڑ ڈا اتفاق تھیا۔ اے ڈوہڑا نویں رنگ تے ڈھنگ دا ہا۔ کجھ عرصہ بعد تونسہ وچ رفیق خاں و جیکانی مرحوم دی شام دے سلسلے وچ پٹھانہ خان نال ملاقات تھی، میں اوں ڈوہڑے دے بارے وچ پچھیا۔ پٹھانہ خان بوسیا بے اے ڈوہڑا خیر شاہ دا ہے جیڑھا تونے دا ہا۔ میگوں بہوں خیرانی تھی تے۔ میں اوں ویلے اے ارادہ کہ گھدا جے خیر شاہ دا کلام کٹھا کرتے شائع کرا دنا چاہیدا رہے میں چنے کم دا آغاز کر ڈتا، ہک ڈیہہ استاد محترم خیر محمد خان سکھانی نال گالھ تھی، انہیں بوسیا جے میڈے کوں ہک کاپی بھیجی۔ جیندے اتیں خیر شاہ دے ڈوہڑے لکھے ہوئے ہن، پر او ڈو سال تھی گئیں ڈاکٹر عبدالقادر اختر بنڈی دے گھن گئیں تے اجن تائیں واپس نیں کہتی کجھ وقفے دے بعد ڈاکٹر موصوف نال ملاقات تھی، انہیں فرمایا میں ایندے وچ اصناف پیا کریندا ڈے ڈیاں۔ اس طرح پنج چھی مہینے پے لنگھ گئے۔ میں لوکیں توں پچھدا ریمیم۔ بعض لوکیں کوں خیر شاہ دے ڈوہڑے زبانی یاد ہن میں او لکھ گھدے میگوں اے پتہ دی لک گیا جے خیر شاہ گھالی دے ہن جیڑھی تونے توں ست میل دے فاصلے

تھے، اتفاقاً نال میسٹری ملاقات محمد عثمان خان ریٹائرڈ مدرس نال تھی، جیڑھے کافی عرصہ گھالی وچ رہیے ہن، میں انہیں دے ذمہ لایا جے خیر شاہ دے رشتہ داریں توں میگوں کلام گھن ڈیو۔ انہیں ایں سلسلے وچ مدد دا وعدہ کیتا تے کجھ ڈوہڑے خیر شاہ میں دے پوترے سید چراغ حسین شاہ صاحب کنوں لکھوا کر ایں میگوں بڈتے۔ کلام دی گول وچ ۱۹۷۵ء داسال وی گذر گیا تے میڈا تبادلہ پہلے گورنمنٹ کالج قتان تے گورنمنٹ کالج لاہور تھی گیا ۱۹۷۶ء دیاں گرمیاں دیا چھٹیاں تھیاں تاں میں گھرتونسہ آؤیم، ساوٹ داہینہ ہاسنگھڑ دی نیں وگہی تے وہندی پٹی بیٹی میں ہک گوم بڑہنہ کول بندھی پنچ گیوم تے ڈاکٹر عبدالقادر اختر صاحب کول عرض کیتا کہ میں کاپی گھدے بغیر نہ دیساں، ڈاکٹر صاحب میگوں نہ صرف اوکاپی بڈے بڈتی بلکہ ڈوہڑے بندیں تے پتے دی بڑیے جنہیں کول خیر شاہ دا کلام یاد ہے۔ میں کئی واری انہیں لوکیں کول پلایا تے انہیں کول جیڑھا کلام یاد ہا او سن کما میں نقل کر گھدا۔ انہیں وچ دوست محمد خان تے احمد خاں ہیروی دے ناں شامل ہن۔ انہیں بزرگیں کمال مہربانی نال میسٹری نال بہوں تعاون کیتا تے جیڑھا کلام انہیں کول یاد ہا میگوں لکھوا ڈتوں۔

کلام کٹھا کرتے میں اوندا متن صحیح کیتا کیوں جے اسے سٹج کر ایں لکھا گیا ہا تے بہوں سارا فرق ہا۔ کلام داسودہ تیار کرن توں بعد میں خیر شاہ دے کلام دا تنقیدی جائزہ لکھیاتے کتابی شکل وچ تیار کرتے ڈاکٹر مہر عبدالحق صاحب کول دیباچے کیتے بڈے بڈا۔ ڈاکٹر مہر عبدالحق صاحب نے نہ صرف مبسوط دیباچہ لکھیا بلکہ متن کول صحیح کرن دے سلسلے وچ بہوں اہم مشورے دی بڈتے، میں انہیں دا بہوں شکر گزار ہا۔ خیر شاہ دے ایں کلام دی گول وچ خیر محمد خان سکھانی صاحب، محمد عثمان خان ریٹائرڈ مدرس، دوست محمد خاں تے احمد خان ہیروی دا بہوں ممنون تے احسان مند ہاں۔ ڈاکٹر عبدالقادر اختر صاحب میڈے شکریے دے خاص طور تے مستحق ہن۔ میگوں نہ صرف انہیں خیر شاہ تے کم کرن دی ہمت ہدھائی بلکہ مفید مشورے دی بڈتے۔ مشوریں تے رہنمائی دے سلسلے وچ میں سبب الحسن ضیغم داوی شکر گزار ہا، ایں فخر زمان میں تے سائیں منظور اعجاز ہویں داوی

بہوں ممنوں ہاں ہے انہیں خیر شاہ دے بارے فی وی پروگرام وچ خیر شاہ دی شاعری
 دا تنقیدی تے تحقیقی جائزہ لکھدے میڈے کیتے نویاں راہواں کھولیاں، میں ایس کتاب دا
 اقتساب سائیں عزیز احسن ملک تے سائیں شمشیر حیدر ہاشمی دے ناں کیتے جیڑے سر اسکی
 دی بہوں وڈی خدمت سر انجام ڈیندے پئیں، آخر وچ میں عمر کمال خاں صاحب سکرٹری
 بزیم ثقافت تھان دا وی شکریہ ادا کریندا ہے انہیں مہنگائی دے ایس دور وچ اشاعت
 دیاں ذمہ داریاں چارتی۔ میکوں امید ہے کہ جے میڈی اے تحقیقی کاوش سر اسکی حقیقت وچ
 پسندیدگی دی نظر مال ڈھٹی ویسی کیوں جے بہوں ساریں مخالفتیں تیں رکاوٹیں دے باوجود
 میں ایس کم کوں سامنے گھن آیاں۔

طاہر تونسوی

شعبہ اردو، گورنمنٹ کالج لاہور

چان سُنجان

ڈاکٹر محمد عبدالحق ایم اے پی ایچ ڈی (بابا سرایکی)

جیکرا میں شعر آکھن ناں ہے جذبات تے احساسات دی ترجمانی دا، روح
دیاں وار داتاں دے اظہار دا، دل دی دھانہ لپکار دا، تے زندگی دے اوکھ
سوکھ تے رونوں تے کھنٹ یا پنہاں کوں روانوں یا کھلانوں دا، تاں وت شاعری
کنوں دُنیا جہاں دی کوئی جاہ واندی نیس رہ سبکدی، انسان بھانویں اولیٰ و دق
بیا باناں وچ ہووے، گھاہ، پانی مٹوں دے رگستاناں وچ ہووے، تپے ہووے
یا جھڑیے ہووے، کالے روتاں وچ ہووے، تعلیم یافتہ ہووے یا غیر تعلیم یافتہ، مہذب
ہووے یا غیر مہذب، اہ تے واہ کنوں وانجانیس رہ سبکدیا کیوں جو شاعری خود بہ
تہذیب ہے۔ جیڑھی فطرت دی مجبوری مال ظاہر تھیندی ہے سکھن سکھانوں مال نیس
آندی،

بنوں کنوں لڑکانے تیس دا علاقہ سرایکی زبان دا علاقہ ہے ایس زبان دے
بولن والے تڑے کروڑاں انسان ہمیشہ کنوں افلاس تے تنگدستی دا شکار رہین۔ فطری
ماحول کڈا نہہراں دے حق وچ نیس رہیا۔ اسے ہمیشہ آسمانی تے زمینی آفتاں
دا مقابلہ کریندے آئیں، خانہ بدوشی انھاں معمول رہیا ہے، سخت کوشی تے جفاکشی

انہاں دا وطیرہ بٹن گئے۔ روزی دی تلاش وچ وطن کوں خیر باد آکھن تے سفر دیاں صوبتاں
برداشت کرن انہاں کیتے کوئی وڈی گالہ کینہیں گویا اے لوک غم عشق کنوں ودھ غم روزگار
دی دولت نال مال مال ہن

سراٹگی زبان دے ایس وسیع تے عریض علاقے دی اُبھی ڈلاہی چند وچ تونے
دے ناں دا یک سوہٹاں جھیاں شہر آبادے ایس شہرے ڈینجھاؤں ہند دیاں
طوفانی موجاں تے ہراں والا تیر قنار دریا "سندھ" و ہنداپے۔ ڈلاہوں کوہ سلیمان
دے کالے کالے روہ ہن جھیاں دی سبب نال پتہ پانی تھی دیندے، لمیوں تونے دے
درتے ہک میل چوڑی نیس واندھی پٹی تے جیڑھی گوڈے گوڈے ڈونگی ہوئے تاں وی
وڈیاں وڈیاں چٹاناں کوں لوڑھ گھن دیندی تے کوئی بس یا ٹرک یا اٹھ ایندے وچ چس
ونچے تاں وت لبھن وچ نہیں آندا۔ اُبھے پاسے جتہ نظر تئیں رگتاں تے، جیندے
شرک ریت دے پتے اسمان نال گالھیں کمر بندن کہیں مسافر کنوں ہک شخص کچھیا "خان
آں! کیڑھے پاسے دو تیار می کستی دیندے دے؟" مسافر وڈے ذوق شوق وچ! -
لاٹکانی نال آکھن لگا، "تونہ شریف! چوں ڈینہاں دے بعد ول ولیا، ہرا حال
بانکے ڈاڑے۔ کیڑے میلے، منہ سر دھوڑ مٹی کنوں اٹیا ہویا، کہیں کچھیا "خان نیں!
کہتاں گئے ہاوے؟" سرسٹ کے ہولیں ہولیں آکھیں "تونے مونسے!"

آکھن کوں تاں اے ہک مثال تے۔ اینویں گالہ بٹیں ہوئی ہے لیکن حقیقت کنوں
خالی کینھیں۔ تونے کوں شریف عطا کرن والی اد عالی مقام ہستی تے جیکوں تاریخ حضرت
شاہ سلیمان تونسوی دے اہم مبارک نال یاد کریندی تے، تے جیکوں آپنیں بیہر طرقت حضرت
نور محمد مہاروی نیں ہوٹیں "شہباز کہستان" دلقب عطا کیتا، آپ دا دربار دربار اچ
وی زیارت گاہ عالم ہے، تے روحانی تشنگی بچھا نوٹھ کیتے چشمہ حیات بخش تے، تونے
دے رہوٹ والا ہر شخص آپ دے فیوض و برکات دا عقیدت مند تے آپ دیاں تعلیمات
کوں سینے نال لائی وڈے۔ ایٹھا وجہ ہے، جو اتھوں دے لوک طبعاً شریف ان -
متواضع ان۔ بلنسا ان۔ ذہین ان، طباع ان تے اسلامی اخوت مہد دی تے ملوی

دی دولت مال مال مال ان لہذا تو نسہ شریف لفظاً تے معناً تو نسہ شریف تے، تے
سرائیکی زبان تے علاقے تے رشتہ وایاں لوکاں دی پوری نمائندگی کریندے

لیکن افسوس جو ایساں صفتاں تے باوجود اے شہر ہر قسم دیاں بنیادی سہولتاں کنوں
محروم تے۔ کجھ ڈینہہ پہلے تاں اتھاں بیٹوٹ دا پانی دی نہ بلدا ہا، روزگار تے وسائل
نہ ہونوٹ تے برابر ان، ذرائع آمد رفت تے رسل رسال پہوں گھٹ ان پہاڑی پیر پیر
رستے تھل مارو دے ٹپے، ہیٹ دیاں غرقابیاں تے سفر حضریاں دشواریاں ہر مسافروں
لے آکھٹی تے مجبور کریندیں جو میں تو نے مونے گیا ہم، ایندے باوجود اتھاں لوگ سدن
تے حساس دل رکھن والے درد مند لوگ و سدن، جنھاں تے سچے جذبات زندگی دی معمولی
جھیں ٹھوکر مال وی اچھل پوندن۔ چنانچہ اتھوں دی شاعری انھاں مصنوعی عناصر توں
اصول پاک تے، جیڑھے اچ وی طبع شدہ معاشرے دا طرہ امتیاز ہن،

خبرے ایں مردم خیز علاقے کتنے عظیم الشان شاعر پیدا کیتے ہوں جنھاں تے نغمے اچ
تھل دیاں تیاں نکھاں وچ تحلیل تھی چکن؟ ایندا اندازہ کجھ اوتھے محقق قسم تے لوک
لا سگدن جیڑھے ہک ہک ڈوہڑے ہک ہک بند دی خاطر وستی وستی تے کھوہ کھوہ پھر
تے رہیں، طاہر تونسوی..... داناں انہاں کھوج کڈھن والیاں وچ سرفہرست تے
ایں نوجوان محقق، ادیب تے شاعر دی داد ڈیوینس پوسی جو باوجود انتہائی مشکل حالات دے
لے اسپیش مشن وچ کامیاب تھین تے لوکاں دیاں سینیاں کوں کنگال تے خیر شاہ جیوں
بزرگ صوفی دے نایاب کلام کوں جمع کر آئیں انھاں کوں لے کامیابی تے جتلی مبارکبادی
ڈٹی دے اوگھٹ تے۔

خیر شاہ دی زندگی دے متعلق انھاں پہوں کجھ لکھے تے انھاں دی شاعری تے
وی سیر حاصل تبصرہ کیتے۔ آپ فرمیدن جو

”خیر شاہ دا انداز کلام معرفت دا کلام تے، تصوف دیاں گالھیں ہن، وحدت الوجود
دا تذکرہ ہے، خدا کوں گوٹن دا ذکر تے، جذب تے مستی تے، دیدار دا شوق تے، حق دی
تلاش تے، عشق دیاں رمزیاں ہن تے ہک مال ہک تھی ورنجن دیاں وارداتاں ہن

بالکل بجائے، خیر شاہ دے کلام تے ایکنوں دودھ جامع تبصرہ نہیں تھی بگدا، تاہم
تصوف خود کہ ایجاں موضوعے جیڑھا سا لہا سال کنوں بحث دا موضوع بنیا آندے
یہی گالھ تاں اے ہے جو ایں لفظ دی اتنی تشریح کیتی گئی ہے جو معنی تے مفہوم دارخت
دلائل دے جیگل وچ گم تھی گئے۔ تاریخی لحاظ نال اے صحیح ہے جو تصوف اوں ویلے
زیادہ پھلیا پھلیاے جیڑھے ویلے مسلماناں تے سیاسی طور تے برے ڈھاڑے آئے
چنانچہ اُج وی بعض لوگ تصوف کول زوال تے انحطاط دی سپداوار سمجھدن،
کہ تصوف زندگی دے حقائق کنوں مونہ موڑن دی راہ ڈکھندے مشکلات
مبرا کر ڈی تلقین کریندے، دنیا دی بے ثباتی دا سبق ڈیندے، جہان دنیا دے کاروبار
کنوں نفرت ڈویندے تے بے حس و حرکت بننا ڈیندے، بڑو جی قسم دا تصوف دنیا
کول فانی سمجھن دے باوجود عمل تے زور ڈیندے، جدوجہد کول فرض جان دے
تے ہتھ پیر مار ڈی وچ اپنیں بقا سمجھدے۔ جیڑھے زمانے وچ خیر شاہ ہونیں اکھیں
کھولتیں اوں ویلے ڈوہیں قسم دے تصوف رائج ہن مسلمان ہر جہ تے شکست خوردہ ہن
تے مایوسی وچ گرفتار ہن روز روز دی مار دھاڑا من تے سکون کول برباد کر ڈنا ہا زندگی
آپٹیاں تمام رعنائیاں دنیا چکی ہئی۔ روزگار دے مواقع ختم تھی چکے ہن مستقبل ہر کہیں کول
تارک نظر آندا۔ انھاں حالات وچ صرف تصوف ہی ذہن کول سکون پچا سگدا
ما۔ سرانگی زبان دے عظیم ترین صوفی شاعر حضرت خواجہ غلام فرید تصوف دے مبلغ
ہوندیں ہونیں وی زندگی دے حقائق کنوں منہ نہیں ہیندے، او انسان تے ایندیاں
صلاحیتاں دے قائل تھی کے مایوسی وچل امید دی راہ کڈھ آندن تے انسانیت دیاں
اعلیٰ استعداد دی تبلیغ کریندن۔ او وحدت الوجود، داوی اے مطلب نہیں گھندے
جو ہر چیز خدائے، بلکہ اے آبدن جو جہاں دنیا دی کوئی چیز حق تعالیٰ دے نور کنوں خالی
کیئیں۔ انسان اشرف المخلوقات ہونوں دی حیثیت نال حق دی حضوری دے زیادہ قابل
خواجہ صاحب محبت تے عشق حقیقی کول انسانیت دیاں ساریاں مرصاں دا دوا سمجھن
تے ایندے وچ مستغرق تھی دینا وی تلقین کریندن۔ انھاں دی ایں حقیقت افروز

تعلیم دا اثر اول وقت دے تمام شعر قبول کیتا کہیں تھولا کہیں پہوں تے اپنیاں شعر
کوں ایں رنگ و چ زنگن دی کوشش کیتی

حضرت نور محمد مہاروی رحمۃ اللہ علیہ دے چار جید تے علم فاضل خلیفے مہن

۱۔ حضرت محمد عاقل صاحب (حضرت خواجہ غلام فرید دے ڈاڈا)

۲۔ حضرت نور محمد صاحب سرائی جنھاں دامزار حاجی پور شریف راج تے

۳۔ حضرت شاہ سلیمان تونسوی صاحب تے

۴۔ حضرت حافظ جمال قتانی صاحب انھاں جو ہاں بزرگاں تبلیغ اسلام و چ کار ہاں

نمایاں سر انجام دتن تے دین اسلام کوں صحیح رنگ و چ عوام دے سامھیں پیش کیتے
انھاں دے فیوض و بہکات دا سر چشمہ کہو۔ ایں کیتے انھاں ساریاں دی تعلیم وی ہتے
رنگ دی اسی۔ اے بزرگ علماں دے قدردان ہن تے بے علماں کوں اسرار و رموز
نہن ڈسیندے۔ کیوں جو گھٹ علم دے لوک وحدت الوجود جھیں نازک سہک
کوں نہیں سمجھ سگدے تے انھاں دے تھڑک و بچن دا خطرہ ہے، انھاں چوں بزرگاں
دیاں تعلیمات دا اے نتیجہ نکھتا جو سرائیکی زبان بولن وایاں دا ادھا علاقہ تصوف دے
نکات کوں سمجھن پئے گیا۔ تے دستی دستی دے شاعر عوام الناس دی سمجھ دے مطابق
نصوت دی زبان و چ شعر اکھن پئے گئے، حضرت حافظ جمال قتانی رحمۃ اللہ علیہ دے
شعر ڈیکھو۔

ایٹھ ویلا مہتہ تیدے ناں اسی دھی بلیا ئیں

اتھ جمال سہاگن سوہے جو شوہ دے من بھائیں

تے وٹ خیر شاہ سیں دا اے شعر پڑھو

جھڑ گھنگھور است ہمیشہ رت سانوٹ مہینہ دسا

رت سانوٹ دی خیر ہمیشہ جیس شوہ نال سہاگ منڈھایا

نہ صرف ڈوہاں دا مکرئی خیال کہوئے بلکہ اسلوب بیان تے مضمون و چ وی

فرق کنیں

حرف "الف" ابجد دا پہلا حرف تے، گویا ابتدائے کلام دی ہے لفظ
اللہ دا وی پہلا حرف الف ہے تے اللہ تعالیٰ ساری کائنات دی ابتدائے، اس تعلق
نال صوفیاں کرم الف کنوں اللہ مراد گھنڈن،

الف اللہ چنبے دی بوٹی مرشد من روح لائی ہو

اللہ ہک تے لہذا الف دی ہک تے، گویا توحید دی علامت تے توحید شہودیت کھوں
برداشت نہیں کر سگدی، الف دے بعد بے حروف شہودیت یا ماسوادے مظہر ہن توحید
دے پرستاراں کیتے الف دے بعد بیا کوئی حرف کینھیں، خواجہ غلام فرید سیس فرمیدن،

الف کہو ہم بس دے میاں جی

ہو رکھا ٹیس مول نہ بھائیٹیں الف گیسیم دل کھس دے میاں جی

بے تے دی پئی کل ناں کافی الف کیتم بے دس دے میاں جی

خیر شاہ ہو ٹیس دے کنیس خواجہ صاحب دی لے کافی ضرور پئی ہو سی کیوں جو انھاں

دے ڈوہڑھے وچ خواجہ صاحب دا پورا مصرع موجود ہے، فرمیدن

"الف" کہو ہم بس دے میاں جی بے "دی غرض نہ کالی"

اول آخر ظاہر باطن اساں نال "الف" دل لائی،

ناں ڈے دڑکے میاں الف کول پڑھو اہ مز الف سمجھائی

خیرا جاں دل الف لئی آتیں میم کیتی رشتنائی

توحید وجودی داسبتی پڑھن دے بعد دنیاوی علوم توں دل اچاٹ تھی دیندے
دنیا خرابی دا گھر تے جتھاں قلب کول سکون نہیں ملدا۔ آخرت دے سنوارن کیتے دنیا داری

دے جھمبیاں کنوں آزاد تھینوا ناں پوسی

سمجھ خرابی دنیا دی دل عقیقی پیچ لدھوے،

خیر گئے چھٹ علم جہاں دے جڈاں عقیقی سبتی پکوسے

لیکن عقیقی دی ایں دنیا دے فرائض ادا کرن بغیر حاصل نہیں تھیندی عقیقی

تیس پنچن کیتے دنیا ہک پل دا کم ڈیندی تے۔ ہک واسطے ذریعہ تے اصل مقام

نہیں۔ دار العمل ہے، دارالجزا نہیں

دنیا ظاہر و چر حقیقی خفیہ کوئی ور لا جائے
ظاہر باطن منظر بشک منظر کون پچھائے،
لہذا عمل بہوں ضروری ہے۔ بے عملا ڈوہاں جہانناں دیاں نعمتاں کنوں انجا
رہنے۔

عالم ہونویں تے عمل نہ کریں وچ داغ ڈٹو گل لائے
صافی سرودی سمجھ نہ جاتو ظاہر چین و چائے
زرگس طرح نہ سمجھو ذرا جو مال صحن اکھ بھلے،
خوبی خیر حقیقت ظاہر جو ہر پوٹی گل نائے۔
عمل توں مراد اے نہیں جو اکتوں دیاں لذتاں وچ گم تھی کے انسان تخلیق دے
اصلی مقصد کول بھل و پچھے تے حرص و ہوس دابندہ بٹ کے زندگی دیاں مستقل قدراں
دے تحفظ کنوں غافل تھی و پچھے۔ خیر شاہ ساک کول طنز آ آبدن جو۔
عمر و نچا یو وچ مسیماں مستی دور نہ کیئو
حرص و ہوس دا حفظ کیئو ہی معنی صاف نہ کیئو،
جو کجھ ڈٹھو ڈیکھ نہ جاتو دید شرم دی سیئو،
خیر کیئو بہ باد حیاتی حاصل کجھ نہ کیئو،
بعض درویش تے فقیر محض ڈکھائے تے درویش تے فقیر ہوندن، انھاں دے
اندر روحانیت اصولوں نہیں ہوندی لے حرص ہواتے بندے ہوندن تے مخلوق دے
لٹن کیتے ڈکھائے دی فقیری بنائی رہندن، ایجھیں کوڑے دغا بازاراں کنوں پچ کے
رہن مارے۔ سُن تعریف فقیراں دی بن کوڑ نہ مول لائے
منع غیب بیان شرح وچ کل غیب فقیر ڈسائے
نزال تے منظر س اولاد منگن سمجھ آن تعویذ لکھائے
لکھ ڈیوں تعویذ انھاں کول کھوٹے ڈاند منائے

ڈینھتے رات ایٹھے کم ہنس شغل جوڑ بجائے
جے جمن دھیریں فرے ربے پیر ذمے خود لائے
گھن و دھائی تے کدھن ستائی آگھو اور کڈائے
لہن خیر نصیب ہر جا رب مودی مال بڈوائے

ایویں سیتاں دے اولٹاں دی قابل مذمت ہن جیڑھے پہوں تھولا علم کھینڈ
تے صوم و صلوٰۃ دی رُوح کوں نہیں سمجھندے

نیت کجے دی مول نہ جانن جیڑھے خاص امام سڈانوں
الف اشارہ مول نہ جانن کھڑقرات ستان سٹانوں
رکوع سجود دی خبر نہ کائی ایویں آنوں تے بھج جانوں
خیر نماز عشاق اُنھاں دی جو نہ پھیر سلام و لانوں

ایں قسم دے ملٹاں ہمیشہ بے حضور رہندن، خشوع خضوع دی لذت کنوں محروم
ہن۔ عشق دے کیف کنوں بے خبر ہن

ہک حضور دں دور تھئے کئی دُور دں ہن حضورے
تا نگہ تھئی بے سانگ مثل نت بھلے دل ضرورے،
جو دل بھائے بڈسا ماہی نہیں کھیاں توں روے
سکدیں خیر گوں خیر ملیا، ما خیر ماہی خود نورے

عشق دی نماز حضور دی نماز ہوندی تے، عاشق اکھ پھر حضور دی وچ رہندن
گویا مصروف نماز ہوندن۔ انھاں دا جذب تے شوق رکوع سجود دی جیتے ہوندے
اے ہمیشہ یاد حق وچ مست رہن والے لوک سنت، نفل، فرض تے واجب کوں توحید
دے رنگ وچ بڈھن

عاشق عشق نماز ہمیشہ لاحرفوں کرن ادائی
سنت نفل تے فرض واجب انھاں سمجھ کیتی یکتائی
قرأت سکوت تے خفیہ سجدہ او خفیہ خانہ جاہی

عشق دی خیر خبر جاں آئی ولدی خبر نہ کائی

یکجیس نماز و تعلق دل نالے۔ دل انساں دیاں روحانی قوتماں دامرکزے
دوست دی تصویر وی دل لے نہاں خانے وچ موجود رہندی نئے، جیس ایس
دوست داعرفان دل دیاں اکھاں نال کہ گھدا، اوکوں دلائل تے برہمن دی ضرورت
نھیں رہندی۔ کثرت وچ وحدت ہے

جیس دل دوست سنجاتا دل وچ سوئی دل دُر دلیل کنوں
دل دایا وچ دل لے کثرت بیکھ تلیل کنوں
آتش آب تھی وچ دل لے سمجھ توں منر خلیل کنوں
تھیا چتہ سبز خلیل دا خیر ظاہر فیض جلیل کنوں
لہذا عشق ای اقل لے تے عشق ای آخرے۔

ما ملامت کہ نہ میگوں نہ تھیسیم عشق پچھو نہاں — ہم رب سونہاں
باغ بہشتی کھس تے میگوں دیندی دوزخ چو نہاں — ہم رب سونہاں
بٹھ کھڑیاں لے طول دہائیں چیم چاکیم رانجھو ادھو نہاں — ہم رب سونہاں
خیر خیال نہ ورسم دل توں نت رہندا شوق اگو نہاں — ہم رب سونہاں
علم ہند سے دی روناں کون دکان دا وجود نقطے دا محتاج لے، نقطہ ابتدائے
خط دی تے خط سمت کون ظاہر کر بندے، کون دکان لے اندر کوئی شے یکجیس کنھیں
بخیر لھی خطوط "کنوں مبرا ہووے۔ نقطے دا آپناں وجود لے، لیکن ایندی جسامت
کنھیں۔ یعنی لمبائی، چوڑائی تے موٹائی کنوں پاک لے، اکھ نال یا نہایت طاقتور خورد
بین نال دی نظر کنھیں آسگدا۔ کیوں جو اے محدود کنھیں غیر محدود لے، علم ہند سے لے
ایں نقطے کون خیر شاہ تمام علوم دی ابتدا آکھیے۔ یعنی جاندے ساکن نقطہ حرکت کئے
تاں ایں نقطے نال خط پیدا تھیندے، خطوط دی ترتیب نال حروف بنڈن تے حروف
لے اندر دنیا جہاں دے تمام علوم سمائے ہوئے۔ خیر شاہ آپٹیں علم دی وسعت دے
مطابق نقطے کون صفر آبدن تے اکیوں عالم اسباب دی بنیاد دا مقام دیندن، زیادہ

گہرے فلسفے و پرچ نہیں دیندے، تاہم انہاں دی لے گالھ عام روکش کنوں ہٹ کے
ہے۔ جیکوں صوفیاں کرام دی کھول کے نہیں ڈسیا، لب بند رہوں تاں چنگاں لے

علم آہا یک صفر و چاے، صفر اسباب بنایا نہیں
الف و الناس صفر توں ظاہراؤں جوڑ قرآن دکھایا نہیں
جس دل سمجھیا راز صفر دا او میں قرآن بچایا نہیں
خیر عشاق صراف صفر لے اول کر کہ بیان سنایا نہیں

لے خیال سب توں پہلے حکیم عمر خیام پیش کیتا، جو ایں جہان و پرچ اسل پتلیاں
وانگوں میں تے ڈینہرہ رات تماشا دکھا کے غائب تھی دیندے ہیں عمر خیام دی رباعی دا ترجمہ
لے ہے،

آساں میں سب پتلیاں وانگوں فلک ہے راند رسانی
لے ہے گالھ حقیقی آتے نہیں مجاز دی کافی،
ہستی دے ایں پتری میلے جھٹ ہک کھیڈ دکھا کے
و پرچ صندوق عدم لے واپس ہک ہک وادی آئی
خیر شاہ ہوماں ایں خیال کوں ایں طرح بدھے،

رب جہاں بنایا پتلیاں شب روز تماشا بھیندے
شکر، صفائے، ماتھی، گھوڑے سمجھو کو زندہ دیندے
جگ تماشا رہوے تہاں و پرچ موئے مرگ مو جیندے،
و پرچ پتلیں خیر کھڈار زندہ تھیا زندہ سمجھ کہیندے،

خیر شاہ دا براہ راست تعلق عوام نال لے، ایں کیتے او بنیادی طور تے عوامی
شاعرے، جیڑھا عموماً روایات دا پابند ہوندے تاہم خیر شاہ دی شاعری و پرچ اکھیں
اجزاء دی ملدن جیڑھے عام روایت کنوں ہٹ کے ہن، او خشک صوفی دی نہیں،
جس مزاج دا مظاہرہ وی کر دیندے، ذیل دا بند دیکھو جیندے و پرچ آپنیں ملاتے
دی عام زندگی کوں مزاحیہ انداز و پرچ پیش کیتا گئے،

چیت رہا راں کھلیاں پرہن کاٹن اساڈے مکھیاں
 پتھر پتھر حاضر تھے سب کر کے نیشاں تکھیاں،
 ڈینہاں دھپ تے راہیں اکل ستم نہ جانن اکھیاں،
 خیراں ہاں پے بگتینڈے ڈیکھ متھے دیاں مکھیاں
 ہن تک کافی ملاحظہ فرماو جیڑھی روایاتی کافی دے معیار تے ہر طرح پوری لہندی
 مٹھی بات ماہی من جانوں دی کمر گا لھ کئی گل لانون دی
 ایں بات تیرے ہی حیران کیتا،
 دل درد تے گمرو یران کیتا،
 رنج رانون غم سامان کیتا
 کدیں کریں! رمزہ سانون دی
 جیکوں مونھ ڈکھا چھپاویں توں،
 اوکوں شہر بازار رولانویں توں،
 اوں توں ملک جہان ہسانویں توں
 کر شفقت مونھ ملا نون دی
 جیں مونھ ڈٹھا بمبار ہويا
 کم کار جہان ملا چلہ ہويا
 ڈینہہ رات تمام آزار ہويا
 کر رحمت درد و پنجانون دی
 جتھاں عشق آیا اتھاں ریت نہ کائی
 اوں ریت جہان تمام و پنجائی
 اوں جگ ملامت سرتے چالی،
 ہئی خیر ملامت چانون دی
 کمر گا لھ کئی گل لانون دی

قصہ کو تہ خیر شاہ دے کلام وچ آپن وقت دے تفاضیاں دی پوری کیفیت
 مدی نئے سارا کلام پڑھ و بخونج دے بعد اینویں معلوم تھیندے جینیویں پھوگ۔ کنڈیری
 بوٹی۔ اکڑی تے سٹوہارے خود روپو دیاں دے درمیان ہک گلاب دا پھل ترپا
 کھڑا ہووے، اللہ کرے ایں پھل دی خوشبو سرلیکی زبان دے سائے علاقے وچ
 کھنڈے تے ایندی مہک پنھاں گننام شاعراں دے کلام کوں منظر عام تے گھن
 آنوٹ دا وسیلہ بنے۔ جینیویں جو جناب اطہر تونسوی صاحب وقت دی قربانی
 دے ایں گم شدہ کلام کوں کٹھا کر آئین تے ایکوں ہمیشہ دی پائندگی ڈینوٹ
 وچ مددگار بنیں، سرلیکی زبان داسارا علاقہ انھاں دامنوں نئے

خیر شاہ دی حیاتی دے حالات

خیر شاہ دی حیاتی دے حالات کتھائیں لکھیے ہوئے نیں ملدے پرانے لوکیں
توں جیڑے حالات معلوم تھیں انہیں توں اے پتر لگدے جے خیر شاہ دا خاندان
گیلانی ساوات ہاتے اوچ شریف توں ہجرت کرتے توں ست میل دے فاصلے
تے ہک وستی گھالی وچ آباد تھیا۔ اے وستی دریائے سندھ دے کنارے تے ہائی
اے خاندان حضرت دین پناہ سائیں دامریڈ ہا۔ ایس کیتے اپنے پیر دی خانقاہ دے
نیڑے نیڑے دس دی وجہ سمجھ وچ آندی ہے، افسوس دی گالھ اے ہے جے
خیر شاہ دے بزرگیں دے حالات تاں بجائے خود خیر شاہ دے اپنے حالات دی نیئیں
ملدے۔ ایندی بہوں وڈی وجہ تاں اے ہے جے ایس علاقے دے لوک گھٹ
پڑھے لکھے ہن، ڈو جھارونزی دے چکرو دی انہیں کول اے مہلت دی نہ ڈتی
جے او انہیں گالھیں کول محفوظ کر گھنن ہا۔ ایہا وجہ ہے جے خیر شاہ دے حالات
دی اندھارے وچ ہن، بہر حال اے گالھ تاں واضح ہے، جے خیر شاہ گھالی وچ

پیدا تھے۔ انہیں دی تاریخ پیدائش واپتہ نیس لگ گیا، کافیس دامطالعہ کریندے
 ہوئے انہیں دی عمر واپتہ لگدے جنیدا انہیں خود ذکر کیتے، ہک جاہتے فرمیدن
 سال شروچ آنی حیاتی مبنجہ چکر وچ ظاہر پھاتھی
 ہک پٹی کافی وچ ایں طرح آبدن

سال نوے وچ نویں جموسے بازی عشق دی عشق سکھوسے

ایں طرح انہیں دے اپنے اکھان دے مطابق انہیں ۹۰ سال عمر پائی، خیر شاہ
 دی تاریخ وفات داتاں پتہ لگ گئے، جے اوم، ماگھ ۱۳۱۳ء وچ انتقال فرما گئے،
 عیسوی سن دے حساب نال لے ۱۹۰۲ء بن دی ہے، جیکر اسال خیر شاہ دی عمر
 نوے سال وی من گھنوں تاں انہیں دی تاریخ پیدائش ۱۳۱۲ء بن دی ہے، چونکہ
 لے کافی جیندے وچ انہیں اپنے آپ کوں نوے سال دا ظاہر کیتے انہیں دی حیاتی
 دے آخری حصے دی کافی ہے، ایں کیتے ایہا تاریخ صحیح ڈس دی ہے

روایت دے مطابق خیر شاہ ابتدائی تعلیم مسجد دے امام کنوں حاصل کیتی، قرآن
 پڑھن دے بعد عربی، فارسی و ادب حاصل کیتا، گکستان، بوستان، پڑھی چھوٹی
 عمر کنوں انہیں دادل دنیا وچ نہ لگدا۔ ہوں پاکیزہ خیالات دے مالک ہن ہر ویلے
 خدا دی یاد وچ مصروف رہندے ہن، ایں کیتے وستی قول نکل کراہیں دریا دے کنڈے
 تے آہندے ہن، کہیں کہیں ویلے ابجھاں مجذوبانہ گالھیں کریندے ہن جیڑھیاں
 لوکس دی سمجھ وچ نہ آندیاں ہن کیوں خجائے معرفت دیاں گالھیں ہونڈیاں ہن تے
 عام ذہنناں دی اتھاں رسائی ممکن وی نیس، ایں سلسلے وچ کئی روایاں مشہور ہن،
 ہک دفعہ امام مسجد مسیت وچ بہہ کراہیں نسوار کھانڈا پیا، خیر شاہ پچھیا۔ کیا
 بھیٹ دے گھر بھرا آگدے، امام مسجد آکھیا۔ شرع ایندی اجازت ڈیندی اے
 خیر شاہ واپس آگئے تے تھوڑی دیر بعد حقہ گھن کراہیں مسجد وچ پہنچ گئے امام مسجد
 آکھیا شاہ صاحب لے کیا، فرمایا حقہ نسوار دا بھرا ہے تے شرع بھرا کوں بھیٹ دے
 گھر آون دی اجازت ڈیندی اے، امام مسجد بہوں پھٹکا تھیا۔

خیر شاہ دا زمانہ ادھے جیڑھے ویلھے سامراجی قوتاں اسلام کوں مٹاؤن کیتے
 سرگرم عمل ہن انہیں دے مقابلے وچ اللہ دے یک بندے اپنا کم کریندے پئے ہن
 تونہ دے وچ حضرت خواجہ اللہ بخش سائیں، کوٹ مٹھن وچ حضرت خواجہ غلام فرید سائیں
 ملتان وچ حضرت خواجہ حافظ جمال ملتان سائیں تے کوٹ ادو دے علاقے وچ حضرت
 عبدالعزیز بہاروی دے علم تصوف تے بزرگی دا چرچا ہئی تے اے صوفیاں ویلھے
 اسلام دیاں کندھاں ہن اے سارے بزرگ خیر شاہ دے ہم عصر ہن، خیر شاہ کون بزرگی
 خدا دی طرفوں ملی ہئی تے معرفت دا فیض وی ذات حق توں عطا تھیا، ایں حوالے نال او
 مجذوب ہن، عارف ہن۔ لوک انہیں کئے دعائیں منگویندے ہن۔ خیر شاہ فریادے
 ہن، "آکھو دعا واسطے خیر ہے"، ایں طرح اپنے کیتے وی دعا کرا گھندے ہن۔ خیر شاہ
 دی معرفت دیاں گالھیں اچ تائیں دی لوکیں کوں یاد ہن، ایک دفعہ مصلیں تے کوٹائیں
 دا بکس قافلہ گھالی دے نال آتھا، اے لوک گڈھیں تے سامان لہیندے ہوندے ہن
 تے انہیں کوں حرام حلال دی تمیز وی کوئی نہ ہوندی ہئی، خدا دا کہنا اے تھیا جے پہوں
 زور دی بارش آگئی تے بگاوی ڈٹھا۔ انہیں غریب لوکیں کوں سرکاوٹ دی جاہ نظر نہ
 آئی، خیر شاہ کنوں نہ رہ سگیا، انہیں انہیں لوکیں کوں گڈھیں سمیت مسجد وچ واڑ ڈتا
 سویر تھی تاں او سا فراتھو گئے گئے، خیر شاہ مسجد صاف کیتی، امام مسجد دی آگیا تے اذکوں پتہ
 لگا جے خیر شاہ مسجد وچ مصلیں کوں ٹکائے، اوں خیر شاہ توں پچھیا تہاں اے کیا کیتے، خیر شاہ
 فرمایا میں اے سوچے جے بہا انہیں کوں کوئی دی سرکاوٹ دی جاہ نہ ڈیسی، خدا دے گھر توں
 تاں کوئی دی نہیں روک سگدا

بک واری امام مسجد کو فرمایا، اے تسبیح میگوں بے ڈے میں کتے دے گل وچ
 پیماں، امام پہوں غصے تھیا تے خیر شاہ تے کفر دا فتویٰ لاوٹ دا ارادہ ظاہر کیتا۔ اے گالھ
 حضرت خواجہ اللہ بخش سائیں تک پہنچی۔ حضرت سائیں فرمایا خیر شاہ ٹھیک آہدے کتے کئے
 خیر شاہ دی مراد نفس پلین ہے۔

خیر شاہ دے باسے وچ اے خیال غلط ہے جے اولاد موئے ہن، انہیں دا

ایک لڑکا ہا جینا مال صاحب شاہ ۱۸ اوچھوٹی عمر وچ فوت تھی گیا ہا، خیر شاہ خود نماز جنازہ پڑھائی تے باکل نہ رُنے، اپنے ہتھیں مال اپنے جگر دے مکڑے کول دفن کرن توں بعد اپنے پیر دین پناہ سائیں دی درگاہ دور وانہ تھی پئے۔ لوکیں روکیا۔ فرمایا ہن برداشت نیں تھی سگدا۔ ست اٹھ ڈہینہ بعد گھالی واپس دل آئے

خیر شاہ دا انتقال ۴ ماگھ ۱۳۱۴ھ بمطابق ۱۹۰۲ء نوے سال دی عمر وچ تھیا۔ انہیں دا مزار دیوادیوے کنڈے تے ہا، دیوادیوے چڑھن مال وستی گھالی تھے پئی۔ اس کیتے صندوق ڈو جھی جاہ تے دفن کیتا گیا۔ اچ کل جتھاں مزار ہے اتھاں صندوق تیر بھی دفعہ دفن کیتا گئے۔ مزار دی حالت پہوں خستہ ہے بس قبر دا نشان بلدے، البتہ ہن محفوظ جاہ تے ہے۔

کلام دانقیدی جائزہ

خیرشاہ پیدائشی شاعر ہیں۔ شاعری دا ورثہ انہیں کول قدرت دی طرفوں ملیا۔
۱۔ جیویں انہیں دے حالات دا تحریری طور تے سراغ نہیں ملدا۔ اینویں انہیں دا کلام
وی کتھائیں لکھیا ہویا نہیں ملدا۔ بس لوکیں کول زبانی یاد ہے۔ ایں کلام وچ زیادہ تر
ڈوہڑے ہن تے کجھ کافیال وی ہن۔ ایں وقت تاہیں ۱۵۱ ڈوہڑے تے ۲۰ کافیال
کٹھیاں تھی سگیاں ہن، امید ہے جے وقت گذرن مال انہیں دا ہیا کلام وی لبھ پوسی
تہتر سال دا طویل عرصہ گذرن دی وجہ مال انہیں دے کلام وچ بہوں سارا فرق پئے گئے
بہر حال جیڑھی صاف صورت حال سامنے آئی ہے اوندے مطابق متن کول صحیح کر ڈتا گئے
خیرشاہ دے حالات وچ لے ملدے جے انہیں مسجد وچ عربی فارسی دی تعلیم
حاصل کیتی پر۔ انہیں دے کلام کول پڑھ کرائیں لے صاف پتہ لگدے جے اے عام
پڑھے لکھے شخص دا کلام نہیں تھی سگدا۔ ایندے پس منظور وچ بہوں وڈا عالم تے فاضل شخص
پیا بلیندے موضوع۔ مواد۔ تشبیہاں۔ استعارے۔ علامتاں۔ فارسی عربی دے
الفاظ تے معرفت دیاں جیڑھاں گالھیں شعر دے پردے توں ظاہر تھیندن۔ ایں
گالھ کول ظاہر کریندن جے منظور دے پردے وچ خدا بلیندا پئے۔

در صدف دریا ہمیشہ وچ دریا دید نہ بھالے،
 غوطہ مار غواص بحر وچ رُل گئے بحر وچالے،
 دید کشا غواصیاں دی نت لہن موتی متوالے،
 خیر خرید کرے کوئی موتی رکھے پیت غواصیاں نالے،

خیر شاہ داسا کلام معرفت داکلام ہے تصوف دیاں گالھیں ہن صحت الوجود دا
 تذکرہ ہے خدا کوں گولن دا ذکر ہے۔ جذب تے مستی ہے۔ دیدار عاشق ہے۔ عشق دی
 تلاش ہے، عشق دیاں رنزاں ہن تے ہک نال ہک تھی وچن دیاں وارداتاں ہن، انہیں موضوعات
 کوں خیر شاہ اپنی علاقائی علامتیں نال بیان کتے۔ زبان عوامی زبان ہے البتہ کتھائیں سداھی
 سادی گالھنیں آکھی گئی، دل والے ای سمجھ سگدن

خیر شاہ تصوف دا رستہ کیوں اختیار کیتے تے اپنی شاعری کوں بس انہیں موضوعات
 کیتے کیوں وقف کر فتنے، بنیادی وجہ تاں اے ہے جے خیر شاہ صوفی تے عارف ہن، انہیں تے
 خدا دے درمیان جیڑھا رشتہ ہا اذ کوں خیر شاہ شعر دی زبان وچ بیان کیتے، ڈو جھی فہم
 اے ہے بے اول ویلھے تصوف دی شاعری دا چرچا ہا۔ حضرت خواجہ فرید آفاقی لب و
 لہجے وچ کافیاں آبدے پئے ہن، حضرت حافظ جمال ملانی سی حرفی دے ذریعے ایں
 موضوعات کوں لکھدے پئے ہن۔ محمد بخش نوروزی وچر پٹنیاں صلاحیتاں دے جوہر
 ڈکھیندے پئے ہن۔ پنجاب وچ میاں محمد دی شاعری دا چرچا ہا۔ اے جیڑھا رنگ شاعری
 اوں ویلھے ابھر دلیا ہا خیر شاہ دی اندے اثر توں نہ بچ سگے تے انہیں وی اپنے
 معاصر شاعری نال آواز ملائی۔ اپنے نزدیکی علاقے وچ خوشدل تے اللہ داد دی شعر
 آبدے پئے ہن پر انہیں دارنگ سخن تصوف نہ ہا، او عشیقہ شاعری پئے کریندے ہن
 خیر شاہ دے معاصر شعرا جیڑھے ویلھے وحدت الوجود داں گالھیاں شعرے پردے وچ
 بیان کریندے پئے ہن اول ویلھے خیر شاہ وی اپنی آواز انہیں نال لیندا بیا ہا۔ پر رنگ جدا
 آہنگ جداتے ڈھنگ بیا۔ سمجھن دا رنگ بیا۔ سوچ دا انداز بیا۔ پر نہ ہا کوئی راز بیا
 الف اللہ بس ہک دے میاں جی دی شکل ابھردی پئی ہائی۔ ایں وقت خیر شاہ وی ہک وچ

ہک تھی و تختی دے راز توں پڑہ پیا اٹھیندا ہا، تے اونڈی آواز ایں طرح اُبھردی پئی ہائی۔

الف اللہ وچ مسجد دے اساں پڑھن مسمیت گیوئے
 پہلی پئی تختی دے وچ پکڑا ستاد گدھو سے
 زیر زبر پیش اگوں سارا صحیح حرف چھو سے،
 کھڑی مدی مدد رازی کوشش چھک چھکو سے
 ڈو زیریاں اَن بَن اَن بَن اَن بَن سبق پکو سے،
 و جزمی تختی دے وچ وحدت رمز لدھو سے
 می یز می یاری یار داسارا رنگ ڈٹھو سے،
 نوں بتی شدی تختی دے وچ حاصل راز تھیو سے
 گل یز می اَب تے اَب سب تکرار کیو تے،
 حاصل خیر تھیو سے قیدہ جو قرآن تمام پکجو سے،

ایں کلام توں اے ظاہر تھیندے جے خیر شاہ وحدت الوجود دے نظریے دے
 قائل ہن تے اپنی ذات کوں خدا دی ذات وچ گم کرٹن اُنہیں دی حیاتی دا مقصد تے
 مدعا ہا۔ ایں دنیا تے جہان دی اُنہیں دے سامنے کئی وقعت نہ ہائی۔ پہوں ساریں
 ڈو ہٹریں وچ اے خیال بدے تے ساری دنیا کوں چھوڑ کراہیں "عقبی سبق پکو سے" دی
 گالھ سامنے آنڈی ہے۔

ڈو ہٹریں دا مطالعہ کریند ہوئیں خیر شاہ دی زبان وچ پہوں سارا فرق نظر دے بغیر
 استعمال اے ظاہر کریندے جے او سفر وچ دی رہندے ہن تے تھر پھر کراہیں دنیا
 امیلہ ڈیویدے ہن۔ ایں کیتے تھان تے بہاول پور دی زبان اُتہا اُنہیں دے کلام
 دے ڈس دے، ڈو ہٹریں کوں پڑھ کراہیں اے اندازہ تھیندے جے خیر شاہ موسیقی
 کئے ناواقف ہن کیوں جے اُنہیں دے کلام وچ موسیقیت نظر نہیں آنڈی۔ خیر شاہ
 مطلب دی گالھ کرٹن کوں زیادہ اہمیت بڈی اے، خیر شاہ دے ایں کلام وچ تجربات دی
 گہرائی دی نظر نہیں آنڈی، اینڈی وجہ اے ہے، جے اُنہیں اپنے خیالات گھٹ پڑھے

لکھیں لوکیں تائیں پکاوٹ کیتے عام فہم تے سادہ طریقے نال شعر آکھن، ایہا گالہ خیر شاہ
 دی خوبی دی ہے۔ جے اوہلاہ راست عوام نال مخاطب تھیں، اس کیتے او عوامی شاعر
 ہن تے انہیں دارالبطل اپنے علاقے دے لوکیں نال استوار ہے، ایہا وجہ ہے بھ
 لوکیں کوں خیر شاہ دا پہوں سارا کلام یاد ہے، خیر شاہ دے کلام دی وڈی خوبی اے ہے
 جے انہیں جیڑھیاں علامتاں اپنی شاعری وجہ بیان کیتن انہیں میں علاقائی رنگ بہوں
 غالب ہے، انہیں اپنے آسے پاس دی گالہ کیتی اے تے اپنے انوں انوں دے کھنڈے
 ہوئے موضوعات تے قلم چاتے۔ دریا۔ پھی۔ منجھیں۔ سیڑھ۔ ادر۔ سپ۔ پور۔ ملاح۔ اگ
 امب تے ایس طرح دیاں پہوں ساریاں علامتاں خیر شاہ استعمال کیتن۔ انہیں علامتیں
 خیر شاہ دی شاعری دے موضوعات کوں محدود نہیں کیتا تے وسعت عطا کیتی اے،
 عشق دیاں انہاں رمزاں وچ عشق دیاں لوک داستاناں دے ہیرو۔ ہیروئن، مرزا
 صاحبان۔ سستی پنوں تے ہیرو انجھے دا ذکر دی آگئے، خیر شاہ بعض نریاں علامتاں
 دی استعمال کیتن جیڑھیاں اونڈے ہمعصر شاعری وچ نظر نیس آندیاں، ایس توں خیر شاہ
 دی پہچان تھی بگدی ہے، تے اونڈے منفرد رنگ دی گول دی

تن کوٹ تے مندر وازہ کن اکھیاں عاشقتاں راہ ہے
 دل تخت سلطان تیدی زبان رسول پناہ ہے
 پانچہ شیر اسد اللہ بے شک بٹیں جہاں پناہ ہے
 خیر ڈوٹھا یقین اللہ خود خیر یقین خدا ہے

ایندے علاوہ ڈوٹھریں وچ خیر شاہ دا انفرادی رنگ جھکدا ہویا ڈوٹھا
 وچ بگدے۔

ظاہر طور تے اے ڈوٹھرے ہن تے انہیں دی بھروی بھرتدار کہ ہے پر بعض
 جاہ تے مستزاد وی آکھ دیندن۔ کہیں کہیں جاہ تے چار مصرعیں دی بجائے ترے یا ست
 مصرعے وی آویندن بعض ڈوٹھریں دا بھراں وی سمجھ وچ نیس آندیاں، ایس اعتبار نال
 جے اسال انہیں کوں بند آکھوں تاں زیادہ مناسب ہے۔

ڈوہڑیں دے مقابلہ وچ کافیس وچ موسیقیت نظر آندی ہے، کافیس وچ
 موضوعات دا تنوع وی ملدے تے انہیں دالب و لہجہ نواں وی ہے تے نوکیلا وی
 بنیادی موضوع اتھاں وی تصوف ہے، عشق دے حوالے نال خدا دی گول انہیں دا
 موضوع وی بندے البتہ جذبے دی سچائی تے صداقت ہر مصرعے توں ابھر دی ہوئی
 نظر آندی ہے بعض کافیس وچ خطاب بہ انداز بہوں خوشگوار اثر سُنیدے انہیں
 کوں پڑھ کر ایسے لذت تے لطف ملدے، ایجھیں موضوعات دی مل ویندن جیڑھے
 پئے ہمعصر شاعریں دے کلام وچ نظر نیں آندے

چھک ہوش دی پاڑ پتال کنے پچھیں راز لہیں و پنچ حال کنے

ایہا پاڑ اولڑی لائی بیٹی بوٹی جند دی جوڑ سکائی بیٹی

اندھی دل نہ کہیں رجائی بیٹی کڈھ آپیں آپ کوں جال کنے

خفیہ چالا جوڑ بندہ ایو بُرقے دے وچ بُرقہ پایو

بن تَن باطن ظاہر دکھایو بسھ چالا کل کمال پارو آ

حرف "ما" قدیم سُنیدا ماکنوں کل پیدا تھیندا

ما توں خود حنڈا بُسیندا ایویں بے شک حنڈا ڈھوسے

انہیں مثالیں توں ظاہر تھیندے جے خیر شاہ دارنگ نرالا ہا۔ تے چیزیں
 کوں پرکھٹ دا انداز وی نوکیلا ہا۔ کافیس وچ جیڑھی گالھ واضح تے صاف نظر آندی
 ہے جے ڈوہڑیں دے برعکس اتھاں تجربات تے احساسات دی گہرائی بہوں یادہ
 ہے۔ اے آکھیا و پنچ بگدے جے خیر شاہ کافی دا کامیاب شاعر ہا۔ خیر شاہ دا اے
 کریڈٹ بندے جے اوں دور دراز علاقے وچ پہنچ کر ایسے ہدایت تے معرفت دی
 شمع روشن کیتی رکھی تے اپنے علاقے دے لوکیں دی اصلاح کیتے اپنی شاعری کوں
 استعمال کیتا۔

ایں ویلے خیر شاہ دا کلام اسا کوں اوپرا اوپر اگدے، ایندی وجہ اے ہے
 جے ابلاغ عامہ دے ذریعے دے حوالے نال اجاں تائیں سامنے نیں آیا۔ جیڑھے

دیکھے اے کھل کر ایسے ساڈی سماعت تے بصارت تے دائرے وچ آدھی ساڈے
 ایسے خیر شاہ دے کلام دیاں شاعرانہ خوبیاں تے جمال و جلال دے راز آشکار تھیں،
 ایندے وچ کوئی شک دی گالھ نہیں جے خیر شاہ اپنی موضوع تصوف دے حوالے نال
 بہوں وڈا شاعر ہے تے او اپنے ہمعصر شاعری نال آواز ملا کر ایسے اپنے منفرد لب و
 لہجے دا اپنے کلام دے ذریعے اعلان کریندے او دا ڈوہڑا تے کافی اکھنڈ رنگ
 اول کوں ہمعصر شاعری کنے بچھڑ کر ایسے علیحدہ کھڑا کر دیندے تے خیر شاہ معرفت دیاں
 پوٹریاں چڑھدا ہو یا رب دی تلاش تے گول وچ اگول تے ودھدا ورنہ تے آخر کا
 ادبیٹیج دی آویندی ہے جیڑھے دیکھے خیر شاہ لے آہدے

الف ہو ہم بس میاں جی ب دی غرض نہ کانی
 اول آحتہ ظاہر باطن اس نال الف دے لائی
 نہ ڈے دڑ کے میاں الف کوں پڑھ کے لہ مرالف بھائی
 خیرا جاں دل الف لئی اتہں میم کیتی رشتائی

مکدی گالھ لے ہے جے خیر شاہ پنجاب دی بہوں وڈی زبان سرائیکی دا بہوں
 وڈا شاعر ہے جیندی شاعری وچ بے پناہ امکانات موجود ہیں۔ نقادیں دا لے کم ہے
 جے او خیر شاہ دے کلام دیاں خوبیاں توں گھنڈ ہٹاؤں
 خیر شاہ دے کجھ شاگردیں داوی سراغ لہھے، اونکار۔ حیدر تے طالب
 ہیں، انہیں دے کلام تے خیر شاہ دا پورا پورا اثر نظر آندے، انکار دا ہک ڈوہڑا ایس
 طرح ہے۔

مُرشد ساکوں صحیح ڈسایا کوڑ مارٹن روائے
 مایں کوڑ تے ظاہر منافع حرام کھاوٹن غذائے
 کھا حرام تے پلیس ترقی جیٹن ظلم دا پیرا چائے
 زکار ڈوہماں گھرو چائے پیو مار تے دھی ٹکائے

ایں طرح حیدر دا ڈوہڑا لے ہے،

وحدت جو پتی ڈس دی گھر وچ لوکیں بھنن گوڈے
 ہکی بیٹری مول نیس چر حدک ادگوٹے او توڈے
 گھاڑو یار مساندی کھر دیا خوب یہندے چھوڈے
 حیدر وحدت کلمہ کہوتے اُمت کیوں کھاوے لوڈے
 طالب داصر فہم مصرع لہے

ع طالب خیر دامیر آکھے بن مائے کون زکاة چلائے
 اے انیر شاہ دے کلام دا مک مختصر جیہاں تنقیدی جائزہ — ایندی
 روشنی وچ خیر شاہ داسر ایگی شاعری وچ مقام متعین کرن سوکھاتھی دیندے

بند تے دوہڑے

①

الف اللہ وچ مسجد دے اسال پڑھن قرآن گہو سے
 پہلی پٹی تختی دے وچ پکڑا سوتا دکھ دے،
 زیر زبرد پیش اکمل سارا صحیح مسدوف جھو سے،
 کھڑی مدی مدد رازی گوشش جھک چھکیو سے،
 ڈو زیر ہاں ان بن ان بن ان بن کسبن کپیو سے،
 وجزئی تختی دے وچ وحدت بر مز لدھو سے،
 ی یز می یاری یار دا سارا رنگ ڈٹھو سے،
 نوں بھتی شدی تختی دے وچ حاصل راز تھیو سے
 کل یز می اب تے اب سب تکرار کیتو سے
 حاصل خیر تھیو سے قیدہ جو تہ آن تمام پچو سے

②

اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ رَبِّ فَرَّيَا فَاصْحَقْ قَالُوا بَلَىٰ فَرَّيَا
 راز آواز دا پیر نہ کوئی جس ڈٹھا ہوں دکھایا
 جھڑ گھن گھور الست ہمیشہ نت ساوٹ مینہ وسایا
 رت ساوٹ دی خیر ہمیشہ میں شہ نہ مل سہاگ منہ عایا

(۳)

دُر قید ہا وچ سب دے بنی یاری کوئی نہیں لہندا
 یاری دُر دی ایس جہان کنے تھی غرق بحر وچ جاندا
 ذات صفات نہ چھوڑے باقی کچھ صاف موتی وچ لہندا
 خیر خراب توڑے رہ موتی دا جو چاہندا سو لہندا

(۴)

دُر صدف دریا ہمیشہ وچ دریا دید نہ بھالے
 غوطہ مار غواص بحر وچ رل گئے بحر وچ پالے
 دید کنّا غواصیاں دی نت لہن موتی متوالے
 خیر خرید کرے کوئی موتی رکھے پیت غواصیاں نالے

(۵)

دنیا عشق مجازی دوزخ عشق عقیقی جنت ڈٹھو سے
 درد ڈکھائے دنیا دل کوں دل عقیقی ظاہر کتو سے
 سمجھ خرابی دنیا دی دل عقیقی بیسج لدھو سے
 خیر گئے چھٹ علم جہاں دے جڈال عقیقی سبق پکھو سے

(۶)

دنیا ظاہر وچ عقیقے خفیہ کوئی ور لاجبائے
 ظاہر باطن منظر بے شک منظر کون پہچانے
 دنیا اثبات ہے علم قدیمی جز کل سمجھ لگانے
 خیر جہان ڈٹھو سے وچ سفلے علم سیانے

(۷)

عالم ہوویں تے عمل نہ کریں وچ داغ ڈتو گل لالے
صافی سرودی سمجھ نہ جاتو ظاہر چمن وچالے
زرگس طرح نہ سمجھو ذرا جو نال صحن اکھ بھالے
خوبی خیر حقیقت ظاہر جو ہر بوٹی گل نالے

(۸)

عمر و نجامیو سبق پڑھیندیں خود سبق مول نہ آئیو
جوڑ پکا کے فاصل بنیو نہ صبح جوڑ پکائیو
راہ نما لوکیں وچ بنیو دل گمراہ بنائیو
خیر گئی برباد حیاتی حاصل کجھ نہ پائیو

(۹)

عمر و نجامیو پیر سٹو دیندیں مہی مشکل پیری آوٹ
مشرح فریب ڈکھاوے ظاہر لگوں پیر فسادیں پاوٹ
کارن قوت کماویں ڈوڑا گت کھیر ٹکر کھنڈ کھاوٹ
عقل طریق بریک سنٹریکج خیر آنال سنگل جاوٹ

(۱۰)

عمر و نجامیو وچ مستیاں مستی دور نہ کیتیو،
حرص ہوس دا حفظ کتولی معنی صاف نہ کیتیو،
جو کجھ ڈٹھو ڈیکھ نہ جاتو دید شرم دی سیتیو
خیر کیتیو برباد حیاتی حاصل کجھ نہ کیتیو،

(۱۱)

سکدیں یار پیارے دے دینچ آہستہ تھے ہن میلے دیگر دیلے
 مڑگاں تیر دل چیر گیاں لگیاں سانگاں سینے میلے دیگر دیلے
 اکھ دھار مثل چمکار سک اکھ شیر مثل شاہ پیلے دیگر دیلے
 سکدیں خیر کول خیر یار ب یلایا یار سویلے دیگر دیلے

(۱۲)

دم دم نال یگانہ ماری میں نال ماری دے جیواں
 اول وصال شراب ماری دا گھٹ گھٹ تازہ پیواں،
 گھٹ گھٹ نال جیاتی حاصل پل پل تازہ تھیواں،
 خیر کول مست شراب کیتے میں کیوں مست سڈیواں

(۱۳)

جو کوئی سبق ماری دا پڑھدا ہیا سرگز مول نہ پڑھدا
 جتھاں ڈیکھے بجاہ دوزخ دی دُرک انہی میں دُر دا
 عالم کول خود سائے دوزخ دوزخ اس توں دُر دا
 خیر جوڑے گھر بجاہ اندر دل ساوا مول نہیں سڑدا

(۱۴)

کشا لا عشق دا تا نگہ ہمیشہ پیل سا نگہ دا تا نگہ وچ پے
 تا نگہ دی زہر ڈنگ نا نگہ برابر لعل لعل درد ڈکھ پے
 جادو جھاڑتیں پرب منتر نہ کوئی تا نگہ دی زہر نکالے
 چھنے خیر مرعین زہر دا دیوے یار تر یاق وصالے

(۱۵)

عشق آہا خود مشک عجب آبِ شہر پسند آیتوں سے
 نامِ عزالِ ختن و پرحِ بڑھانا فدا کیوں دھڑکے سے
 ذاتِ عزالِ صفاتِ ختن و پرحِ دلِ نافہ نہ و سرور سے
 جو تنِ فعلِ آوازہ خیر آرب ماکلِ یقین تھیو سے،

(۱۶)

سہمی سہڑھ اُتے بڑنی ٹھیک رکھیں بیڑا شوہ کوں شوہ تے تے
 ہتھیں و نہج رکھیں سچ ہمنجہ نہیں سہڑھ وا ڈکھن دی بھرے
 سے سے پور ہن میلِ ملاح کوں اگیں شوہ دریا توں پرے
 خیر منگ دعارب سچے کینیں کھوہا اڈ کوں و ت ابو کرے

(۱۷)

خیر ایتیں خیرات نہ چلے می بھیج گیا مورا گردن دا
 تخت کنوں سر تختے تے اُن چڑھیا شاہ شہن دا
 دنیا دولت وچ و وصول تھیو سے ہک کپڑا یا رکھن دا
 خیر یہیں ارمان و بڑے ارمان حسین حسن دا

(۱۸)

دورا بے دل ڈٹھے ظاہر تھے روزِ بُراں بہاری
 سنہڑ مورا گھن گھوڑ جہڑاں دی کئی کرن چنگار چنگاری
 موراں مست ہن مالِ آوازے پاپیل انہیں جند واری
 خیر عاشقِ طوافِ زمانی تھئی مرغیں دی کسرداری

(۱۹)

سُنِ تعریفِ فقیراں دی بن کوڑ نہ مولِ الائے،
 منع غائبِ بیانِ شرعِ وِچ کل غائبِ فقیرِ ڈسائے
 زال تے مَرَسِ اولادِ منگن سبھ آں تعویذِ لکھائے
 لکھِ ڈیونِ تعویذِ انہاں کوں اُٹھ گھوٹے بُاندِ منائے
 ڈینہہ تے رات ایسے کم ہنسی شغلِ جوڑ بچائے
 جے چمن دھینریں ذمے رب دے پترِ ذمے خود لائے
 گھن ددھائی تے کدھنِ مستانی آگھوڑا در کڈائے
 لہن خیرِ نصیبہ ہر جاہ ربِ موزی مال ڈیوائے

(۲۰)

ابہ سیاہ وِچ خبر نہ کائی روز رہیا وِچ باقی،
 رات سیاہ کوں کیا کجھ جاناں جڈاں آسی منہ تے طافی
 ہیں باقی دے وِچ پکڑ ایشاکی متاں لہہ سورجِ افلاکی
 سورج نور ہے خیرِ اصل لبِ جان دی حدِ احسلاقی

(۲۱)

حسنِ دا جلوہ مدینہ ظہرِ مکہ گھرِ ڈھٹوسے
 کعبہ دلِ طوافِ تمامی حجِ منظورِ تھیوسے،
 قبلہ رُوحِ منظورِ ازلِ داتِ یمِ یقینِ تھیوسے
 مکہ خیرِ مدینہ ظاہرِ چو طرفِ منارِ پڑھوسے

(۲۲)

سُسی سُن احوال پیل دا تھئی داگ زینجاں فانی
 سُدھ بڈھ ہوش و پنچائیں کئی جڈاں سُنس بات زبانی
 ظاہرالاوے نال عقل دے وچ پر دے تھئی دیوانی
 سُن احوال سُسی دا خیر او پنج تن کتیں شتر بانی

(۲۳)

مکّہ میگوں مکّہ ماہی دا ہے کعبہ حج سلطانی
 جبل عرفات ڈھٹو سے ظاہر سر شتر سوار معانی
 کرن مشتاق طواف کعبے دا کرن حاصل رمز نہانی
 مکّہ خیر مدینہ ظاہر رُخ یار جمال نشانی

(۲۴)

تن جان کیتم تیراں اول جڈاں ماہی بات سُنائی
 میں بات حیات گیتا دل میرا جڈاں بات سمع وچ آئی
 جیندا طلب کرے نت جیندا موئے کون خبر نہ کافی
 خیر اُشاک مشتاق اکھیں نت مائی طلب سوانی

(۲۵)

یار لدھو سے دل دا جاں دل پائی وچ جھکاتی،
 میسئی دم ڈھٹو سے لکھ مرے بہن جیاتی،
 غرق ہا سے وچ مرض پرانی اتیں حکیم لدھو سے ذاتی،
 خیر شفا عطا ہوئی جبڈاں مرض حکیم سُنجائی،

(۲۶)

کھا حرام تے پاک تھیوے کر دُوری دور ثوابوں
 پی شراب تے نمی ستانہ گھن سواد کب ابوں
 ب کوں کر گھن گھنا گل دا پنج شتاب عذابوں
 ہرک دے وچ بڑیکھ اللہ تڈال چھٹے خیر خرابوں

(۲۷)

راوی گھر مرزے دا مائی صاحبان صاحب چنھاں دی
 مکتب دے وچ تھیا سانگارل گئی دید بڈواں دی
 دید شہید کیتے وچ پل دے بن گئی عیب بڈواں دی
 مرزا خیر رہے وچ راوی تھی صاحبان صاحب خماں دی

(۲۸)

مونجھ پئی وچ دل مرزے دے مندر کے وطن دُول کے
 عشق فراق مصیبت باری گئے چیتے سیتے رل کے
 عشق حکیم دوا تھیں دا او درد دیوے دل بھل کے
 اوڑک خیر گئے جھٹ عاشق او دل رہے خود گل کے

(۲۹)

لوک تیکوں یوسف ثانی آکھن میں آکھاں سم وادھی قسم خدادی
 ملک سیکن تید بے قداماں کیتے ملک آکھن تیکوں ادی قسم خدادی
 بولاک لما وچ ارض سامے تھی تیں شاہ دی شادی قسم خدادی
 خیر کوں بخشیں مال فضل دے ہن بخشیں رمز حادی قسم خدادی

(۳۰)

موت کنے نیں عاشق ڈردے تابع محکم دلبرے تھی حاضر کھڑے
 کتھ شوق وطن کتھ ساتھ سجن سا مان کاون گھرے پروانہ کردے
 قائل قول حیات الستوں سر سنبھل کے سیس کول دھڑے مول نہ ڈرے
 خیر کلام عظیم دہن تے توڑے سر سناں تے چڑھدے زیار دسرے

(۳۱)

فرق پیا وچ کتب دے پیا رولا ر مزد چالے
 شک پکائے پکا دل تے بڑیکھا نہاں دی چالے
 دانش نال استاد تہاں کول جا بجا ڈکھالے
 نکھر گئے ہن خیر تمامی جیڑھے دسرے ہن سمالے

(۳۲)

سن دانا میں تیکوں ڈساں راہ اللہ دا جو روح علم اللہ ڈیکھے ،
 ڈیکھن نال اوہیں جند عالم دے چا صدقوں متھسا ٹیکے ،
 بن صدق یقین خدا نہ حاصل توڑے نکھ کریں مجاہدے تیکھے ،
 تر تارین تیں چھٹا خیر مٹا دعوتے درد کو سیکھے ،

(۳۳)

اللہ اللہ کریندیں خط لہو سے دل مورہی ہے خود اللہ
 پردہ دل توں دور تھیا جتاں کیتا دل تر سدا
 دید فرید کیتا کل عالم سمجھ کے روح هو اللہ
 خیر وصال تھیا خود آپیں کہ دور خودی دا رلا

جے چاہیں رب ملے میکوں کر میں کوں دور پریرے
 بن دور حضور نہ بلیا توڑے ڈھونڈ رہیں گے دیرے،
 میں حجاب قدیم دا ظاہر پئے خام خیال مندی رے
 خیر شتاق عشاق تھے کر میلے پرواز کھیرے

(۳۵)

رَب میں مراد رکھی وچ دل دے تیں دل کوں خبر نہ کائی،
 میں مٹھا جگ ساعے کوں خود پائی گل پھسائی،
 کار ازار و پار اساڈا کروں گل گم جان خطائی
 خود خیر بلیا تاں چھٹ پیو سے تھئی ہر جاہ صلح صفائی

(۳۶)

مے صاف دہن وچ سمجھو شب روز رہیں نت پیندا،
 بے ہوشی وچ راہ نہ کوئی نہ کر نوہی کوئی تھیندا،
 پے در پے طریق مئے توں مال انہیں نت جیندا
 مشکل خیر طریق فقر دی تھیا فقر نصیب کہیندا

(۳۷)

رب چاڑیا پتھر چنے اتیں وچ آتش مر جاندا،
 موت کیتا اکیر اونکوں پچھیں ہر جا قیمت لہندا
 خشت زشت ڈیکھو ظاہر لقمان اکیر کماندا
 خیر تھوے سل سوہنٹیں جگ وچ پچھیں ہر کوئی ڈیکھن جاندا

(۳۸)

لا الہ کوں نفی جانٹرو الا اللہ اشباتے
 سمجھ مومن کلمہ طیب محمد ظاہر ذاتے
 فرض سنت روزہ منہ قول واجب باتے
 فعل سنت سارے ظاہر اجزاء کل رکعتے،
 خیر نہیں وقت چاسے ایں پنجویں ول مما تے

(۳۹)

صاف شراب ڈٹھو سے تڈاں جڈاں جانی حُام پلایا
 شیر شہد تکھار کیا جڈاں حُسرع دہن وچ آیا
 مال حُسرے گم جرّے تمام سبھو کفر اسلام ونجایا
 خیر شراب وصال اسا کوں جڈاں جانی حجاب ٹھایا

(۴۰)

جند گئی گلّوں پھاہ نہ گیا ایہو کہیاں پھاہ گل پایو
 آیوں مہمان امان نہ ذرا وچ نہ سمجھی تھانہ لایو،
 ہیبت حشمت مول نہ سمجھو چا زور تحصیل پکایو،
 بیج آتیں نت بیج چھیندا ہک ذرہ بیج نہ جابو،
 کر دید زراعت حیاتی ساری چا سمجھ حاصل پایو
 خواہش دے وچ مرگیوں اندھا وچ خواہش عمرو نچائیو
 آسوں بیل پنجالی دے وچ نہ ویلن نہیں کڈائیو،
 مین ویلن خیر پنجالی کنوں ایہو کہیاں دھنڑ سر جابیو،

(۴۱)

صاف شراب بیان کیتو سے مرن درد بیان کر یوے
 ڈیکھ شراب وچ جام اکھیں دے اوکھیں نال پیو یوے
 پی شراب اکھیں کنوں او عاشق سوئی سڈ یوے
 جنہاں پتیا خیر شراب اکھیں دے او پی تھے خود رکھ یوے

(۴۲)

روزہ ماہ رمضان مبارک تہاں جڈاں جڈاں طعام طلب وچ کھانویں،
 بے طلبی طعام حرام قدیمی کیوں نقص زوری گل پا نویں،
 جیں راہ تے خار ہزار ڈیکھیں کیوں زور آزار دھانویں
 خیر جنت طعام عشاں کیوں طعام دوزخ غم کھانویں

(۴۳)

رکھ روزہ رزق رضا قدیمی جو رب رضا وچ راضی
 بے دیناں وچ دین ہمیشہ ہونے وچ خطائے قاضی
 خطا عطا قدیم دی آہی ڈیکھ بازی گر دی بازی
 رکھ روزہ خیر رضا ہمیشہ تروڑ خودی خود ماضی

(۴۴)

روزہ سمجھ ملاحظہ رب واسطے دعوتے خودی حسرابی
 روزہ مذہب ملت غلیبی کل کال راہ ثوابی
 رکھ رکھ روزہ تے غیر نہ ڈیکھیں ڈیکھ عین خداوند آبی
 ڈسے روزہ خیر مراد ظاہر سچ روزہ روز ربانی

(۴۵)

وضو شرط آہی دل پاکی جو دور پستی تھیوے
امر نہی لہر مان الہی ایسا رمز خاص، چھوے
خاصہ خاص ڈٹا جگ ظاہر و باطن دے شریک
لائق وضو خیر عشاق اوہے جو ساز وضو نت جیوے

(۴۶)

عاشق عشق نماز ہمیشہ جو لا حرفوں کرن ادائی
سنت نفل میں فرض واجب انہاں سمجھ کیتی کیتی
قرأت سکوت تے خفیہ سجد اور خفیہ حسانہ جاری
عشق دی خیر خیر جاں آئی بی دلہ کی خبر نہ کافی

(۴۷)

نیت کیجے دی مول نہ جانن جیسے خاص اہم سب اہل
الف اشارہ مول نہ جانن کھڑ قرأت قرآن سناون
رکوع سجود دی خبر نہ کافی الیہیں آون تے بھج جاون
خیر نماز عشاق انہاں دی جو نہ پھیر سلام ولاون

(۴۸)

ہوندے کول نہ ہوندا سمجھو نہ ہوندے کول سمجھو والی
خالی کول چا بھریا آکھو بھریے کول آکھو خالی
کوڑ جہان تہیم دا چلدا بڑیکھ سکھو خود چالی
خیر جہان فنا دا ہے نیس سمجھی اے دل گالھی

(۴۹)

مائے نیں مائے من مسرانت شوق ماہی دا کردا
 بڑا نیئیں سیٹھا بے شک ہے وسدا گھر گھر دا
 افضل قرب انہیں دا مائے ملک ملک جیندا بردا
 چاہیں خیر وصال ماہی داسٹ ساٹکا صرفہ گھر دا

(۵۰)

نفس پاک تھیوے تہاں جڈاں پاکی ذات بیوے
 خودی خود بلا اندر وچ ایں رمز کوں صحیح کیتوے
 کل پلیتی دور تھی دل رحمت مینہ دھوے
 خیر گئے ہٹ غیر تہاں جڈاں اک وچ اک تھیوے

(۵۱)

سر و سر و مینہ جگ وچ کتہ منہ ڈھٹوے
 کعبہ دل طواف قدیمی جج منظور تھیوے
 کعبہ کعبہ ملت عشاقاں تدم یقین تھیوے
 خیر گئے ہٹ غیر سبھے تھی اک وچ اک تھیوے

(۵۲)

ساون موج ڈتی دریاواں سب نالے دمنہ دے تارے
 بیٹھ دے تارے مول نہ ڈرے من تارے بہن اروارے
 مانگاں بھندے میڈی عمرہ گلی چھک پاندے کرن خوارے
 دریا تے شینہ دی ٹور براہر چھپ خیر مریدا مارے

(۵۳)

جے مُرغ جائے قید نفس دی کیوں اکیھیاں بولیاں پوے
ہے حق انصاف حیات چو گا غم دل چو گا توے
منظر خواری ماسہ چو گا۔ دل بھن رہی کالی بھوے
مہب غیر اٹھایا دل توں خیر دل منظر ماسہ گوے

(۵۴)

قالب سمجھ توں سکہ شاہی جو سکہ شاہ سنجائے
جیم رکھ اکھیاں تے سکہ صدقوں تہ صدقوں شاہ سنجائے
سکے کنوں کر سک سوائی متاں لہیں شاہ ٹکائے
خیر معشوق ڈیکھن خود عاشق کیا ڈیکھن اندھے کانے،

(۵۵)

خالق کوں ہے خلق پیاری ایہو خالق و پرچ میدان
نبی محمد پیدا کتیس ابدی بخش مکان
جو رب ڈکھانے دل ڈیکھے نہ ڈیکھے بن امکان
ذات کریم کوں خیر سنجاتا گل مادہ غاثر نشان

(۵۶)

مائے فی مائے چاک نیس کوئی جلوہ احدت یعی
چالن بوجھ رانجھے دے جگ و پرچ چالن چال جیہمی،
کوئی مسموم ندانہ کوئی سپر روشن بات نسیمی،
خیر نسیم نصیب تنہا ندے جتھاں رہندی خاص کیلی

(۵۷)

غفلت ساتھ سستی دایا نشستی کون ست سد حانی
 خبر ہوندمی پیل اینویں ویندا جسے ساڈاں ملوان ہانی
 راہیں توں دل رو رو آواں ڈیکھ کے پیلان پراہانی
 اکھ خستہ سوا پیل دے میلے دے سیدھ قنتے گولڈا کہانی

(۵۸)

جیں دل دوست سنجاتا دل پرچ سوئی دل دور دریل کنوں
 دل دایار عیا وچ دل بے کثریت ڈیکھو تھیل کنوں
 آتش آب تھئی وچ دل دے سمجھ تھل رنر خیل کنوں
 تھیا چنڈ سبز خیل واخستہ اظہر فیض جلیل کنوں

(۵۹)

دیا کیچ نہ رہاں مونسے جے حیات تہاں وچ ہویم
 ونج کر مہاں ہوت پیل کون جیڑھا رول تھلاں وچ گویم
 ہاں بے دس نیش دس میڈے میں آں پندھ تھلاں دس سویم
 خیر خیال ڈوہیں سدھ وانے یا عظیم یا مویم

(۶۰)

کثرت بھر محیط تیری کوئی تارا تر جاندا
 دھڑے شوکار وڈاں کرن کن دیرھ کراہیں کڑکاندا
 رنگ رنگی موجیں بے وچ ڈیکھ تارا خوش رہندا
 ترن خستہ قبول انہاں دا جیڑھا خاص خضر لجاندا

(۶۱)

بچی مول نہ تھیوے اچھی توڑے شوہ ریاواں دھاندی
 بنے مول نہ تھیون میلے توڑے چکر جال تنہا ندی ،
 سے طیب علاج کرن نہ دیندی مرض مچھاندی
 کل فعل عبادت خیر عشاقل تھی جنت حال انہا ندی

(۶۲)

فل نقاب دے رمز ماہی دی انہاں لوکاں رمز نہ جاتی
 گنڈ لطیف تیں لطف ماہی اسان پاڈ مٹی کب جاتی
 حاصل جہات حیات قدیمی ساکوں فیض ڈیہا خود ذاتی
 اکھیاں خیر ڈٹھوے ماہی خود اکھیاں آب حیات

(۶۳)

زلف سیاہ غم دار عجائب ویرچ پر حسنم پیچ پیوسے
 نفل تیں زلف حجاب قدیمی ویرچ کبھی شوق لدھوے
 گئی عمر تمام مروڑی دے ویرچ آخر پیچ کھلوے
 طاق لٹھا خود طاق تھیوے ویرچ ہر جا خیر ڈھوے

(۶۴)

چکر چک ڈو پڑا ظاہر ویرچ نظر گلال نہ آوے
 دونو پڑ پرکار جہاں ویرچ زانو زور لڑاوے
 تھاں دی کلہر تڈال پوڑے جڈال پڑ قول لہر کے آوے
 خیر تماشا دیکھ اللہ دا جو آوے سو بھج جاوے

(۶۵)

رب جہاں بنایا اندھار کھے کنڈے راہ و چاے
پیر و رہیں شتر قطاراں یک نہ وچ اکھ بھالے
پیریں کنڈے انت نہ کوئی وچ کنڈیں ہوں کالے
خیر اندھیں کوں رب بخشی تیزی اکھن بہن اہلے

(۶۶)

کس نیں انہاں اندھیاں دارب وری اندھے بنائے
جلن کوڑو تدم اندھیا نڈا اندھا پیرتے پیر ٹکائے
وانگے شیخ چلی دے عالم رب نک سیدھ چلائے
صحیح سخن کوں خیر نہ سمجھن صحیح سخن کوں غلط پکائے

(۶۷)

دل سکدی ڈیکھوں مکھ ماہی دا بن ماہی عمر نہ کائی،
نہ تھیا میل نال ماہی دے اساں ضائعو عمر دنجائی
اجھوں یار دے جیون جگ وچ حیات گئی اچائی
خیر سنجائی موت جہاں وچ آہی موت جدائی

(۶۸)

ک حنوروں دور تھئے گئی دوروں رہن حنورے
تاں گھ تھئی ہے سانگ مثل نت بھالے دل ضرورے
جو دل بھالے پسدا ماہی نیں اکھیاں توں دورے
سکدیں خیر کوں خیر لینا باخیر ماہی خود نورے

(۶۹)

ما لامت کر نہ میگوں نہ تعلیم عشق بچھو ہاں ہم رب سو ہاں
 باغ بہشتی کھستے میں توں ڈیندی ہے دوزخ چو ہاں ہم بس ہاں
 بھٹھ کھیر اندے طول دہانے چم چائے رانجھو دادھوں ہم بس ہاں
 خیر خیال نہ دیرم دل توں نت ہندا شوق لگو ہاں ہم بس سو ہاں

(۷۰)

شیر شغال داکشیں سبجائیں تیکوں صفت دی خبر نہ کافی
 شیر شکار کرے وچ بیڈے اوں تہا روز می پائی
 شغل شغالاں باہر اندر پئے بھجن جاہ بجا ہی
 خوشیری خیر میدان آہیں ترپ کوٹ دئے سب کھا ہی

(۷۱)

من پیرتے تن طالب ایہو پیر مرید کوں پالے
 خیال خلیفہ صادق سوئی جیڑھا آپکےں آپ سنبھالے
 کاذب پیش نہ آئی اللہ اوہر جا آپ کوں بگاے
 میا خیر خیال خلیفہ صادق جو جنت کوں خوشی دکھائے

(۷۲)

عمرہ گذری یار گلیندے خود یار لہم وچ گھر دے
 لوک ڈرن عذاب قبر توں اساں ڈٹھے عذاب قبر دے
 صحیح سنبھاتم رمز ماہی دی ماہی جان رلیا وچ برے
 خیر سبھے غم غیر تھئے جاں موئے دسواکس اندر دے

(۴۳)

اکھ کنے چھٹ نکلہ دہنچے توڑے ہوئے مرغین عمر دا
 لاالہ جہاں اندر ہے اکھ دوا ہنہردا
 اکھ شان جہاں سنجان ذرا ب لوک تھے پرورد
 خیر عشاق مشتاق اکھیں ہے اکھ بنیاد بشر دا

(۴۴)

خضر آب حیات ڈکھامے سکندر گھٹ نہ پیوے
 ودا ڈسے ودھن حیاتی کو لوں مٹاں پی حسدابی تھیوے
 پیوےس واہما بے نصیبی دا خود بے نصیب دی تھیوے
 خیر سکندر ہے نصیب گھٹ پی خضر خود جیوے

(۴۵)

طالب نکلہ ہزاراں ہوندے بھل تھوڑے خاصے تھندے
 اول مہمانی موت پیالہ کئی قسمت والے پیندے
 جو پیندے ورنج حاصل تھندے او مر کے خاصے جیندے
 شالا خیر وصال ماہی دا تھیوم نصیب مہیندے

(۴۶)

البتہ دی رمز سنجان سخن انہیں ہمزے ٹنگ لگایا ہے
 عینک دے ورج عین ڈٹھو سے چافین فساد کھنڈا یا ہے
 عین تے فین دی ہک صورت ہک نقطے چا بھدا یا ہے
 خیر یقین تھیوے سے کامل دل دعوے وال اٹھایا ہے

(۷۷)

علم آہ ایک صفرو چالے صفرا سبب بنایا فی
الف و ان کس صفرتوں ظاہر اول جوڑ قرآن دکھایا فی
میں دل سمجھیا راز صفردا وہیں قرآن پہنچایا فی
خیر عشاق صرف صفردے اوں کر کربسبب بنایا فی

(۷۸)

سمجھ ظاہر زمانہ ڈسدا کچھ ڈیکھو اندھیوں تائیں
جو کچھ ڈیکھے عالم سارا نہ ڈیکھے اندھی کھتائیں
لا دوا اکھ اندھی یارو توڑے حافظ جگرے جاہیں
خیر عشق حکیم جوڑے اکھ جہیز یاد ڈیکھے رزاکھتائیں

(۷۹)

جو اکھ عشق حکیم بنائے او کو جھا مول نہ ڈیکھے
دید صفائی پائی تڈاں جڈاں ڈتے عشق اڑیکے
جو دل رلی نال سر بجاں نہ سمجھت می پیکے
ڈو گھراں دا کہ گھر جوڑن ہن خیر عشاقاں سیکھے

(۸۰)

مختلف سمجھ ڈیکھ صورت کل صورت ڈیکھ بیکانہ
بن فنت خدا نہ حاصل تروڑ تائی پٹ تانہ
کانے نال کھڑا یو کا تا کہیاں اڑیں اڈانہ
ڈسے خیر ایہو راہ ظاہر اگیں موت کنوں مرجانہ

(۸۱)

پتیاں پت کھڑا رہی یار و بن پستی پت نہ کائی
کھینڈ ایہا لقمہ انہر وچ کثرت تار پکائی
ترٹی تار نہ رہ گئی باقی پستی گئی اجبانی
جاتا خیر حکیم اندر اس کال کل ہلائی

(۸۲)

رب جہاں بنایاں پتیاں شب روز تماشے تھیندے
شکر صفاں ہاتھی گھوٹے سمجھ موئے زندے دسیندے
جگ تماشہ رہوے تڈال وچ موئے مرن موئے جیندے
وچ پتیاں خیر کھڑا زندہ تھیا زندہ سمجھ کہیندے

(۸۳)

عاشق عشق معشوقاں دے وچ نت رہن ہمیشہ راضی
اکھ تیر و پنچے لنگھ چیر جگر کوں غز مارن غمزے غازی
خوش رہن معشوق عاشقاں تے او بیکھ نہیا زبانی
تھیا خیر نکاح دیں دا دل وچ رب آپ بنیا خود قاضی

(۸۴)

آہوں صاحب ناز فیاض ہو یوں ایہو فیض عجائب ناز آہا
جلوہ فیض دا کن کیتو نیکون سمجھو سمجھ راز آہا
نہست کنوں چاہت کیتو ایہو صاحب غریب نواز آہا
خیر کچھ کنوں کہیں کچھ نہ سمجھا جے سمجھیا تاں ایہو آواز آہا

(۸۵)

سک سکوت صفت سالک دی اول دانا راہ پکایا
 راہ آب - ہواتے آتش کامل اوہیں خاک کی رتبہ پایا
 اے سب تصور خاک کنوں سنگھ لا مکان سدا رہایا
 لا مکان مکان بڑھو سے تھیا جیتہ مکان سجایا

(۸۶)

الف اللہ سریم محمد عین علی کر دید
 صدق صدیق آواز عمر عثمان علم چشید
 دل خاتون حسین حسن نے پنج تن پاک شنید
 مجمل خیر ظہور ماہی داتھیا ہنم دہنم بعید

(۸۷)

رانجھے تے ساڈی تہاں دی الی خالق ہا تے خلقت نہی
 نہ آدم ہا نہ خواہی اٹھاں گھوڑیں دی دل شاہی یہی
 نہ زمین یہی نہ آسمان ہا کہ تارے دی رشنائی یہی
 خیر بڑھا اُس ویلھے اللہ جڈاں کنتم گنز گواہی یہی

(۸۸)

حاجا حج مکے کوں سمجھٹی چاہے منہ رکھوئی
 مکہ گھر خیل داتے مکہ گھر و سروئی
 جمن کنوں تاں مرن تاہیں خواری چم چتوئی
 خیر طریق ابلیس دا گھن کے حاصل گم کیتوئی

(۸۹)

تن کوٹ تے مُنہ دروازہ گن اگھیاں عاشقانِ اہ ہے
 دل تحت سلطانِ تدبیری اتے زبانِ رسولِ پناہ ہے
 پانچہ شیر اسد اللہ بے شک نہیں جہاں بناہ ہے
 خیر بڑٹھا یقین اللہ خود خیر یقین خدا ہے

(۹۰)

سپاں چال سمندراں دے دُچ ہے گھرتیم دُراں دا
 طلب موتی دی موت وچلے کوئی بن غواص نہ لہندا
 پیٹ طریق غواصاں دی ہے نکھڑن جان جہاں دا
 خیر غواصے عشقِ پیا سے تھیا وصل کمال تنہاں دا

(۹۱)

شرطِ ایمان دی ظاہر باطن ، باطن کی کردہ جا پے
 باطن واکم عارف چاٹن آکھن ہر جہاں آپے
 دل جاہل کون علم نہ کوئی کون آکھے دل پاکے،
 خیر بڑٹھی کل مشرق مغرب ایسا صورت افلاکے

(۹۲)

ہے ضد گتا خود گتا ظاہر جینکوں شیریں رمز نہ ہوئے
 شیرِ شغال گزار سفر وچ مار روزینہ کھاوے
 شیر دی کلھا کہیں نال نہ رلا وچ جنگل واحد سماے
 خیر بڑٹھیاں کل بھیڈاں پھانک بک شیر چھٹا چھٹ جاوے

(۹۳)

غیب کمان تے تیر ہوا ڈنڈ پٹے بار نشانہ
تیر تدبیر کماں گود دی نت کرے شکار یگانہ
بھل ترور سٹے بھن زور زورہ کر پھر موم میانہ
خیر کمان کماں گر وچ تو سمجھ سامان ربانہ

(۹۴)

طوبی درخت جنت وچ ظاہر مردار طوبی ہر یک دا
شاخاں برگ انداز نہ کوئی رب ہر برگ آئیں ناں لکھدا
جاں برگ کما دے تیں ترٹ جاوے ترکھا پھر نہ پکدا
طوبی جنت یقین تھیوے ڈٹا خستہ بہو راہ سکدا

(۹۵)

نمل آیات یقین نہ آوے او دل مردود حیاتی
جے کھڑ ہووے سچ اکھو میکوں ہک یاد لکھو تن جہاتی
کڑے یقین ہے عین شہادت و ہاؤ نفس تے کاتی
تھا خیر یقینی عشا قلاں انہاں شہ رگ رنر سبجانی

(۹۶)

کافر تھیوے کفر سبھ تے تہاں شوق جنجوں گل پانویں
سُدھ بدھ دین مسایں مکی جیلل رام دوا بے جانویں
کفر ملام تے ہار بریدے چمکے پرچا نوویں
حاصل خیر سبھانے تہاں جیلل گنٹا مکہ رل دھانویں

(۹۷)

لا تَقْنَطُوا دِیْ خَیْرِ شَیْءٍ گئی دل درونے اڑ کے
وحدت ہیل ڈھونڈ رہیا میں سرور کھاں تے چڑھ کے
کثرت کوٹ کھلیا ڈو موریال اسال سجدہ کیتے وڑ کے
خیر یقین تھیو سے اللہ جڈاں گئے پردے سب سڑ کے

(۹۸)

ہو بدلی تے بدل گیو سے رب گٹ گھتیا گل کاری
مرنیدے کٹینڈے عاجز تھینڈے گئی ضائع عمرہ ساری
کھانوں چھان تے جانوں میدہ نہ جانوں حشر ج خواری
خیر تہا گل دام زلف جیں پانی ہے گل کاری

(۹۹)

غرق تھیوں وچ غرق دے کیتو غرق تھیوں دا چارا
بے ہوشی دے وچ ہوش نہ آ یو کیتو موت قتل خاص و سارا
وچ اکھ دے سو اکھ بھالیں آکھیں تابع ہوئے جگ سارا
خیر بناہ فنا ہو ویسی اسے کوڑا کوڑا پارا

(۱۰۰)

بد بینی وچ بد دھٹو سے نیں بدی وچ نیک
عشق دی بھاء مدیاں آتیں نیں زندہ دل کون سیک
لکھ چائیں تاں لکھ ڈیکھیں لکھ رکھیں لکھ چھپے
خیر تھیا یک بین جڈاں جوں پارس زر میک

(۱۰۱)

یار مسیکوں دیدار دکھایا ڈٹھم چائے واحد والے
تھئی اکھ آب شراب جیاتی بے شک پی تھئے عاشق متوالے
پی شراب تھئے او دانے ندانے آنکھن تھئے گالھے
خیر صرف سیانے عاشق اور ہندے نال معشوق سمالے

(۱۰۲)

کھوٹ خرید کیتو بے ہوشی نقدی سمجھ و سچا یو
کیتو کاشت جیاتی تے گئی حب اتی ضالیو،
خوش ٹوڑ جہان پسند کیتو کجھ سمجھ قدیم نہ پایو
خیر پاگل دام مکر دا کجھ سمجھ سبھاگ نہ پایو

(۱۰۳)

عمر عزیز نہ سمجھو بیڑا نہ زہر و دھوکہ پیتوئی
زہر ظاہر عزابت جگ وچ جوڑ شراب پیتوئی
بازی ہار کڈھار و دانا کڈی نہ بخت جتوئی
خیر حیات موت بابہ جی نال فنا رلوئی

(۱۰۴)

مرغ بکروے رہن کناسے وچ پانی خوش رہندے
دھاوٹ دھوٹ ٹبیاں مارٹ وچ اڑے وچ پہندے
مرغ براں دے جے پر پس نال پس پہندے دھندے
اولک خیر نہ بچے بری وچ سردیاں مرجاندے

(۱۰۵)

بن گل بیل کہیں جاہ ہرگز ہوش نہ لہندا
جڈوں آدس محس بہار کی اوں پکٹ جاندا
خون خوار رہیں وچ پرے زہر ثمرنت کھاندا
بیل خیر مقصود انہاں دا جڈاں باغ عین گل بہندا

(۱۰۶)

ضائع عمر گئی ہے ایویں اتھاں حاصل یار نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا
تیش فراق دی ساڑے تن کھل سہا بدست نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا
بکھ بڈکھ جان خراب ہر ویلے اتھاں تھم بدست نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا
ماہی خیر مقصود ساڈا اسان رمزاں راز نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا

(۱۰۷)

خیر تہڈاں پوسی جبڈاں قاضی آن قضا کر لسی
اول فرس غماں دا اگیں جوڑ فرس وچھل سی
ہر یک درد رسیدے کوں پھر جام وصال دا ڈلی سی
خیر درگاہ رب دی وچ ہر عاشق والا پیسی

(۱۰۸)

لام لحاظ نہ کرسان مانے توڑے لاش لحد وچ رسی
آتاں خاوند خوش میہ ہون جڈاں روح روحان وچ رسی
منکر تے نکیر اگل دل دہشت کھا نہ بکھی
خیر چراغ محبت دا پیر روز حشر وچ بکھی

(۱۰۹)

کیا ہو یا پھل چائے اکاں تیں انب نہ تھندے پل کے
 دس دے وچ برو برابر گالھے گئے ہیں محل کے
 شیریں انب رس پاؤں عاشق نال مالی دے دل کے
 صادق خیر بہشت سنجاتا اتیں کاذب روزخ جل کے

(۱۱۰)

موت مارے پل وچ جی چھٹے روح آتش وچ جلے
 دس دے ہیں چنگے بھلے جدائی اندر ہڈ بگالے
 مریض کون نت قوت روغن دا اکھیاں رہن پیر نالے
 کیوں نہ روغن خیر جہنمیں کول درد آزار ہڈ کھالے

(۱۱۱)

ہنسے تاں خوش ہاں ماہی ہن ہاں مار مکائی اے
 دید نہ مہی انت عید آہی ہن دید خرابیت لائی اے
 ہوش ہنسے بے ہوش ہاں ہن حالت ہوش و بھائی اے
 خوشی غمی جگ وچ خیر ایسا بازی یار و چھائی اے

(۱۱۲)

تیبڑی بڈھ اندھی سی اندھے کھوہ وچ تیکوں گراں پیرامی مار
 لا بانہڑ سید گسائیں بنے نہ گی ٹوٹے چار
 توں آکھیں میڈے دیوتے اوہی تیکوں نا بھجی دی مار
 خیر تھوڑے دل شیر بہادر اینکوں گھتے کون مہار

(۱۱۳)

الف بگویم بس دے میاں جی ب دی غرض نہ کائی،
 اول آخر ظاہر باطن اسماں نال الف دے لائی
 نہ ڈے دڑ کے میاں بعد کوں پڑھ کے واہ راز الف سمجھائی
 خبیہ اجاں دل الف تھی اتیں میم کیتی رشتہ نانی

(۱۱۴)

گل گلاب سنجانو ظاہر ہے خشبو جہان وچ جاری
 گل خرید عطار کرن توں ڈیکھ دکان عطاری
 دباک دکان ڈیکھ ظاہر ہے بد بو حسام خواری
 ڈٹھا خبیہ اعلیٰ دکان عطر دا تھی سالک دل و پاری

(۱۱۵)

من مست وصیت حق دی تے حق دا شوق نماز اے
 روزہ روزہ استوں مستی فطرا نہ جسم گداز اے
 منگ زفاۃ کریم کنوں اتیں حج کوں سمجھ نیاز اے
 خضر خیر زیارت رب دی ڈیوی فیض فیاض اے

(۱۱۶)

لمڑے پندھ پیوم ان سوہی اتیں مشکل پندھ سنیوے
 نہ کوئی مثل مکان ماہی دالتے کس دل یار گلیوے
 ہے یار آریوے تے پندھ پیریوے کیرھی تاری یار تریوے
 خیر مناسب ایویں وچ یار دے ڈھونڈ مریوے

(۱۱۷)

قبل الموت ملی جے دل کوں بڑیکھ سوئی دل جیندی
 جُرع سرور شراب ازل داپٹی جُرع سخن دل پیندی
 دل دانا تھی وچ دم دے تے نیہنچے سمجھ کہیں دی
 خیر خدا میدان اہیں پٹی دید و دید بڑسیندی

(۱۱۸)

الف اللہ ہے بحر و چلے تے تیکہ کر کے گھولوا
 ص صحیح سچا نوہر وچ گھنڈ سنہ نوہ دا کھولوا
 ج جہان اندھا راہ ہے کلمہ روشن توڑو
 خیر خضر علی کوں گولیا جیں خیر توڑیا پہلو،

(۱۱۹)

منیم روز قیامت بے شک اتیں حسابوں پنج رہمیو سے
 ڈٹھم ملائکہ کئی نوری ہن خاص یقتین تھیو سے
 رسول پیغمبر مرسل نوں دینچ اعلیٰ جاہ جچو سے
 سینہ خیر کتاباں ظاہر ہن حق موجود بڑٹھو سے

(۱۲۰)

نہ ہاے تاں خوش ہاے ہن ہاے مار مسکائی
 دید نہ آہی کلکھ عید اساکوں ہن دید خرابی لائی
 گوش نہ ہاے ہن بے ہوش ہاے ایس ہوش خرابی لائی
 خوشی خیر غمی وچ جگ دے ایہا بازی یار وچھائی

(۱۳۱)

وطنوں ہا سے تاں خوش ہا سے ایتھ آ غلیں تھیا سے
 ہک ہا سے تیں رنج نہ ہا سے دیرج ڈوئے ڈکھ و ہا سے
 جاہ مکم دی حاکم حق دا اہتساں ٹکھی ہتھ آیا سے
 فرقت خستہ خراب کیتا نہ تاں ہا سے ذاتی خاصے

(۱۳۲)

ڈیکھ توں مانجھی منجھیاں نلے منجھیاں بھان ٹکائیں فی
 کھیر ڈہی جھگ مکھن بیٹیا پٹریا سست سماٹیں فی
 ریت سی کم گھاٹا پتلا لوک سیاں نال دکائیں فی
 روغن خیر لایا دل کوں اتیں روشن بخت نمائیں فی

(۱۳۳)

علم اول مشرعیات ظاہر ہر دم طریقت نامے
 اہدکنوں بے مد ڈٹھو سے تھے خبر کل ڈوہیں سولے
 حقیقت دل آوازہ حاصل معرفت روضہ وچالے
 وچ مبدان مے خیر تماشا لوک نہ سمجھن گلے

(۱۳۴)

نذریہ کاذب کل جگ ڈٹھو سے تھیا چلن کوڑت سامی
 پیر مرید تیں حاکم رعیت کل کرن کلمہ کوڑا عامی
 کچ رفتار خلاف جہاں دی تھئی کچ رفتاری عامی
 ڈوئے خستہ خبر اصلی تھئی کل مفرد خود حبّی سامی

(۱۲۵)

سُن احوال بُو مہدیوں دا رب زمانے بُو بنائے
 امام مہدی کاذب کل جگ بُوٹھو سے رب چلن کوڑھلائے
 امام مہدی ست جگ آسی رب دیں وچ دھول دکھائے
 کوڑکنوں پر خیر سنا تار ب صفت موصوف بُو دکھائے

(۱۲۶)

ست جگ رمز قدیمی ظاہر جو عیسیٰ رمز دکھائی
 کھاون بیون بُوکھن بُوکھاون اتیں کل طسریق پکائی
 عالم اللہ سمجھ برابر خود خودی دلوں وکھائی
 خیر آہی حیرت سونی اوہا جیں عیسیٰ نال ملائی

(۱۲۷)

نور نقاب عجب دلبردی تھئی بُوکھ طالب حیرانی
 سمجھ نقاب دی آئی جنھاں کوں انہاں پایا راز نہانی
 نادانے دی پھر دانے تھئے او کر دے سیر اسمانی
 خیر جہان مکان ماہی دا آہا خود سمجھن سلطانانی

(۱۲۸)

طالب جان دا تخم گڈاویں جان کے جان نہ رہی
 ہنس گالیں ہڈ رہوں بائی تہڈاں اُنگو دی جاسی
 ہڑیں کوں بالیں تیں رکھی رکھیں تہڈاں کلامت آسی
 جان کوں خیر کما دے ایہ تہڈاں مصیبت جاسی

(۱۲۹)

لوں لوں دے وچ رانجھن دسداتیں اکھیاں دے وچ زور
ہنس۔ بطخ رفتار ماہی دی ہر کوچے بوسے مور
وانگ سکندر رسم رسولان نوشاں پکڑیا چور
خیر ظہور اللہ داخل ہر او آپیں دسد مور

(۱۳۰)

رانجھاروپ نیا را جگ وچ کل شان ہزاروں آیا
آپ معشوق تیں عاشق ہو کے آجھنگ مزدور سڈایا
بن کے پاک مہیندا ماہی بٹ ہر حب نور کھنڈایا
شمع خیر ماہی وچ جگ دے جیں سمجھیا اوں پایا

(۱۳۱)

بے ہوشی رات آفات قدیمی جگ تیرہ تن منٹریں دے
قبراں قبے تیں نقش ہزاراں سجدہ آپ کریندے
نور حنڈا میدان آئیں نہ نور حنڈا دکھیندا
تھئے اندھے راہبر اندھیاں دے کل اندھاراہ و بچیندے

(۱۳۲)

کیتا پودہ ضعیف بکھڑکوں جو رفتارسد ہاں دے
کہتہ اڑکار کپردے وچ ہن کوئی آواز نہ آئے
چھوڑ گئی او ہیبت عظمت غزبت شکل بڑکھا دے
پودہ سردی خستہ بحر وچ محکم شالا پودہ ہر قدم نہ آئے

(۱۳۳)

گھت شوق مہار اندر وچ ماہی کر بری روپ وچ برے
 سانگ مثل ایسا نانگھ ٹا بڑی لہاں تازے زخم جگر دے
 زخم آزار ہزار کرن کمرے کون دوا اندر دے
 کر خستہ وصال دوا زخماں دا لا پڑویں خاص نظر دے

(۱۳۴)

حاصل سمجھ جہاں وچ ظاہر جواب ڈیکھیں ہر جاہیں،
 رب موجود ڈیکھیں وچ جگ دے نہ ڈیکھیں غیر کتھاہیں،
 کفر اسلام تے نیکی بدی ہئی ایہو حجاب اٹھاہیں،
 رب خیر حجاب اٹھایا دل توں خوش رہسوں سمجھ بھاہیں

(۱۳۵)

شان شہید شاہد شرع شوقوں شان شغائے
 صافی صفت مصافی صفہ صافی صفت صفائے
 لطف لطیف تے لائق لیاقت لابی لہر توائے
 رحمت خیر تہیں رحمت رب دی رمز رموز رکائے

(۱۳۶)

مرغ بحر دے رہن کتاسے روز روزینہ لہندے
 بری کرن پرواز براں وچ جتھ قسمت ورنج لہندے
 مگن دید زمین اُتیں اوچن چو گانت کھاندے
 روزی خستہ برابر ہر کوں بھل دودھ پئے پندھ براں دے

(۱۳۷)

گھر مرغیاں داروہ وچاے رکھن گاندھارا مال بھرے
 رکھن دید دریا آتیں ڈیکھ مچھی وانگ سمندر دے
 جمن قوت حیاتی پانی کل پانی پروردے
 بحری خیر حقیقت دے وچ تھے بری صوب سفرے

(۱۳۸)

مرغ بھرے بحر آتیں تازہ روزی روز گزارے
 شب چراغ اکھیں ڈو ڈیکھن شوقوں کرن تنوارے
 رہن حیدران روزی وچ بھے اندھے رہن اندھارے
 بری خواہش براں وچ خیر بحری آپ سہارے

(۱۳۹)

مچھی زندہ وچ پانی ڈے بن پانی مول نہ جیوے
 جو کجھ ڈیکھے عالم سارا اوہو گھٹ گھٹ تازہ میوے
 پانی آب شراب او ظاہر ساقی نظر نہ تھیوے
 خیر دینے ترٹ گھٹ جتھو اوہو مویا اتھا ہیں تھیوے

(۱۴۰)

خبر موت پئی جیں دل کوں سٹ کوڑ گئی لنگھ لائگھے
 نیکی بدی تیں مرنے پر نے ہن بھے کم کوں سانگھے
 حرص ہوا تیں خواہش دنیا توں کیتے پندھ اڑائگھے
 ڈٹھی خیر فناہ بقا حاصل گھر عجیب بیٹے ہن سانگھے

(۱۴۱)

ترن بکروچ مرن ڈھٹوسے جوتارا وچ تردے
کسب سنداری روز خواری تھئے شک شراندردے
غرض ترن دی مرض ہمیشہ وچاے خاص بکروچے
ترن خیر عشاق بکروچ تھئے تارے زیر زبردے

(۱۴۲)

ترن بگردا تے قہر اندر دا ڈیکھ ملاح مہانے
وچ آب خراب رہن سر خشکی وچ رسی ست وکانے
جو دم قدم رکھن کشتی تے ونج چھٹن دست ریکانے
خیر ملاح کف دھنی تے بیٹھے سب کٹن منج کوٹانے

(۱۴۳)

سبق پکا دن سخن عجائب کھیا سخن سردار جہاں دا
جے سمجھ سخن شیطان کول ڈرندا اوکیوں عرشوں ڈھندا
ثانی آدم ڈیکھ ظاہر کیوں دور بہشتوں حباندا
میں دل خیر سخن کول سمجھا سو مقصود کول لہندا

(۱۴۴)

شیطان عذر پیش نہ آندا تھیا آدم عذر وچاے
شان عذر دا سمجھ دیوانہ رب نظر کرم دی بھالے
عذر کنوں رب بخشا آدم اتیں تھیا خلیفہ نامے
میں دل خیر عذر نہ آکر تھئے سب شیطان سمالے

(۱۲۵)

رب سمجھایا عذر آدم کوں ہستی دلوں و سنجائی
 ہستی سختی آہی تیری جی چم شیطان سرچائی
 فیض تھیا خود آدم تیس ہو یا حبّہ بجا ہی
 خیر طریق سنجان آدم دی سٹ شیطان فخر و ڈائی

(۱۲۶)

طریق آدم دی ڈساں تیکوں جو نہ رہیا فرق و چاکے
 جو کوئی ڈکھے آپ کوں سوہنٹاں او اکھ شیطان بھاکے
 آدم درخت تے عالم ایہو تھئے سب برگ سمانے
 کل خیر جہاں تصویر ڈکھو سے جڈاں تھیا مٹونلے

(۱۲۷)

آہا پردے وچ پردا ساڈا اتھ آہے پرد تھیو سے
 بے پردی بنیا د خرابی حشر ابی خراب کیتو سے
 دنیا دوزخ بنا تیری نقصان زیان لدھو سے
 اول دوزخ خیر ثبوتی کیتی پیش آہو سے

(۱۲۸)

چتر بہاراں کھلیاں تے ہن کان اساڈے مکھیاں
 پھر پھر حاضر تھئے نی کر کے نیشاں تکھیاں
 ڈیہاں دھپ تے راتیں اک ستم نہ جاقن اکھیاں
 خیر اسال ہنس پے بھگتندے ڈیکھ مستھے دیاں مکھیاں

(۱۴۹)

جو کچھ پیارے رب فرمایا نہ آئیو سمجھ اندر وچ
 اندھے دعوے دید درازی بھال نہ جانن گھر وچ
 سمع طریق اُپھی کیتو۔ کیتو ختم نور بصیر وچ
 خیر سلامت دید اُنہاں دی جو یار بڑیکھن ہر ہر وچ

(۱۵۰)

جام مشتاق ازلی واسے آئیں آن کے کیتے دعویٰ
 رہ الاوا کہہ الاوا تمہیہہ الاوا اُتو موت دی رالاوا
 جند ڈیسوں تے وند نہ ڈیسوں نپ بہسوں یار دا پاوا
 خیر دلال حقیقت والا ول بیٹھا آکھس واہ وا

(۱۵۱)

ضد نیرید فساد کھنڈ ایا دل عسرب خراب کتو سے
 کوئی کوڑ وں سرب اساڈے آئیں مدینہ پچ چھڑیو سے
 مکہ قناعت ٹکانہ باقی اتھو جان کے کوچ کتو سے،
 کوئی خیر خیال اساڈے آروح امام رلیو سے،

کافیان

①

چھک ہوش دی پاڑ پتال کنے
ایسا پاڑ اولڑی لانی رہی،
اندھی دل نہ کہیں رجانی رہی
ہک دم دے نال مکان تیدڑا
کتھاں رہیا مکان جہاں تیدڑا
ایہا سمجھ تیدڑی گراہی ہے

پچھیں راز لہیں ونج حال کنے
بوٹی جند دی جوڑ سکائی رہی
کڈھ آپیں آپ کول جال کنے
کتھ بے دم ہیا مکان تیدڑا
سٹ دعویٰ خام خیال کنے
ایہو فعل تیدڑا بے جاہی ہے

گذر عمر گئی جہانی ہے
نہ سمجھ پا تو ایں حال کنے

②

کیس بھولے پئے فی بولا یار
جڈاں دل توں مہر اتار یو،
با جھ یقین گئے دم ضائعو،
جڈاں رب دل توں حجاب اٹھایا
جو دم آیا نہ گپ اجایا
جڈاں رب ڈٹھا کجھ ہیانہ باقی

ہن دل توں مہر اتار،
جان حیاتی حاصل پائیو،
ہن رہی غماں وچ کار
ڈیکھن سنٹرن سب تھیا سچایا،
تھیا حاصل عشق شکار
کفر اسلام پلیتی پاکی،

منہ نہ ہا کوئی خاکی باقی
ڈٹا آپ کول آپ وں

(۳)

ایہا ریت حجاب دنیا ماہی
نیت لبمل جنت تڑپاندی ہے

بے پرواہی تیرے ریت تڑپاندی ہے
لاہند لاہند علاج نہ راہ لدھوسے
بے پرواہی تیرے جواب ہویا
ڈیکھ کے ظلم بے تاب ہویا
ظلم کنوں مظلوم چھڑا نویں
گھر دیوان کول جوڑ وسانویں
جو دل طالب عشق جوڑیوں سے
ونجھ چھے بھن تروڑہ مروڑیوں

کھوہ غماں وچ آپیو سے
جنت بیباں دے وچ ماندی ہے
ایہو سر مظلوم عذاب ہویا
دل وچ درداں در ماندی ہے
مویاں دلیں کول پھیر جیوانویں
ایہا رحمت ریت شہانندی ہے
نال لاج دے پیڑی بوڑیوں
تڈال خیر پیڑی تڑپاندی ہے

(۴)

آہوں شیر دلیر تدیمی
کیوں زور شغالی چائی

وچ جنگل شینہ رہندا کھلا
شیر اکھلا ہر جاہ بھلا
وڑھیاں دے وچ لنگھ لنگھ آئے
نیت خربوزے تازے کھاندے
دسینہ تھوڑے، تول بر وچالے
کم تیرے سب گڈاں والے
شیر ہمیشہ کھلا رہندا
جے آندا او تروڑی جاندا

ڈو جھے نال نہ بن دا رلا،
ایہا خوشی راں دی جاہی
وارٹیں دے وچ خوش تھی بہندے
یا دنیا دی گل وچ پھاہی
رات تھوڑے تول دسوں نالے
منالو عس وچ پائی
وڑھیں دے وچ مول نہ آندا
خیر ایہا ہے شیر صفاہی

(۵)

اے مستان دی کار وے یار
 مر دیٹھے توں بھجج جانوس
 کیسو کم دل خوار وے یار
 تازیں پانی اسان ضروری
 سب سادے ہوئے گلزار وے یار
 ڈنگے ڈسے تیں بدھے بہندے
 ایہا عشق بازی درکار وے یار
 ہردم نال غماں وے موڑھا
 آن کذب ہو یا دل مار وے یار
 کھا حرام حلال نہ مولا
 ایہا نا سمجھی دی مار وے یار
 سٹ کے حال ڈھونڈیندن ماضی
 گل چھوڑ گبولیندن خار وے یار

سٹ اسلام کفر حسم چایا
 سوڑ مسیت دکان بنادیں
 تل چکیں سے مونجھاں کھا دیں
 چھوڑ مسیت کیسو سے دوری
 بیت خانہ وچ بات ضروری
 ڈیکھ خریف ترپ نٹاندے
 ڈیکھن والے سمجھ نہ لہندے
 دعوے دین ڈٹھوے پورا
 جو بھولا سب آہا کوڑا
 جے چاہیں توں من منقولہ
 جیس نہ کھا دا اوہو بھولا
 بے ہوشیاں دی کوڑی بازی
 استقبال دی حیلہ سازی

مغفل بندی ہوئی تازی
 ایہا نیت زنداں بازی
 سمجھ نہ جاتا ملاں قاضی
 خیر ایہو اظہار وے یار

۶

رَب دُنیا باغ بٹایا ہے
وہج دوزخ جوڑتیا ہے

باغ اسباب وہج ٹردیں ٹوے
خیال تیبڈانت لکڑیاں سوے
پھل کنڈے جسیکوں رب ڈکھلے
کوڑے بیل کوڑے چاے
ڈیکھ اللہ کی سانگ بٹائے
جو دل رووے آن رووائے
پھل تے کنڈے رب چمائے
گل خزانے رب ڈکھائے

بھاہ چنتا دل تازہ شورے
توں آپ کوں آپ جلایا ہے
پھاتے ہن وہج بیل گالھے
سیح نظر نہ کہیں جاہ آریا ہے
وہج غرتابی خوشی ڈکھائے
کوئی درلا جگ ہمایا ہے،
سٹ کنڈے پھل چن کر چائے
گل خیر خزانہ بایا ہے،

۷

سمجھ دیوانہ عشق دی بازی
ڈیکھ جہاں تماشا تازہ
دم دم نال لیتین آہوے
گل یغروف دا پیچ دھوے
ڈیکھ کلال گل تھاں بٹاے
ہر آدمی دھوڑے طاہر دکھائے
ڈیکھ نقاش ہر نقش ڈکھائے
جو سیاٹا آکھ اوہو بھلے
بندے کنوں رب صیح کتوے
جو مویا ناں مویا رکھوے

عشق عجب اسرار
ڈیوے چو مکھ مار
کعبہ تالب صیح کتوے
ڈیکھ کلال دی کار
ڈیہنہ تیں رات دکان کماوے
تھاں پکے تے تھے بہار
کار فہم دی فہم وچائے
سبھ لکھائے دل اتھے خوار
آپ کوں آپیں تہاں جچوے
تھی آخریہ زندہ سردار

(۸)

شر شیطان تے پیش شیطاناں
مومن بھیج بھیج جا ہذا ہے

جوا بلیس شر اں کول گوے
سو زبان شر اں وچ بوے
رب شر شیطان جہان ٹکائے
علم پڑھا شیطان بٹائے
رب علم پاک پس بٹائے
صورت کوڑ پس روح ٹکائے
گند کجاڑ کول ول ول پھولے
دل صادق مشروح ماندا ہے
پاکاں کول او علم پڑھائے
شر شاہ گدا غنم رکھائے
کوڑ پلید پس خطا ہر ڈکھائے
خیر کال راز کول لہندائے

(۹)

سمع بصر وچ سمجھ دیوانہ
ایسا خبر کھنڈ پئی آندی ہے

کئی چن مجلس خوش آوازے
عشق معشوق محبت نازے
ڈیکھ عطار عطر خود نالے
شیشہ عطر عطار ڈکھائے
ڈیکھ آرائیں باغ لگائے
تازے چٹے تے تازے پائے
روز تماشا تھے کم تازے
ایسا خوشی کیوں بھانڈی لے
روز رواج بازار وچالے
ایسا بو دماغ وچ آندی ہے
باغ کنوں چن گل پھل جائے
دل خیر خزاں وچ مانڈی ہے

مٹھی بات ماہی من بھاوٹ دی

کر گالہ کئی گل لاوٹ دی

ایں بات تیبڑی حیران کیتا
رنج روون غم سامان کیتا
جیکوں منہ ڈکھا چھپانویں توں
اوں توں ملک جہاں ہنداویں توں
ہیں مونہہ ڈٹھا بیمار ہويا
دوہینہ رات تمام آزار ہويا
جتھاں عشق آیا اتھاں ریت نہ کائی
اوں جگ ملامت سرتے چائی

دل درد تیں گھر ویران کیتا
کڈیں کریں ہا رمزہاوٹ دی
اونکھوں شہر بازار رلانویں توں
کر شفقت منہ ملاوٹ دی
کم کار جہان لاحیار ہويا
کر رحمت درد و نجان دی
اوں ریت جہان تمام ونجائی
ہیہی خیر ملامت چاڈن دی

عجب بٹائی چال پیارو آ

خوش بھاند اُتیبڑا حال پیارو آ

خفیہ حال جوڑ بٹایو
بن تن باطن ظاہر دکھائیو
چھوٹے ہو کے جگ بھلائیو
جو کچھ طے لپیو سو کچھ پائیو
جڈاں توں تھیوں جگ سیاناں
مول نہ سمجھو عباہ ٹکاناں
جڈاں توں تھیوں پیر پواناں
جو کچھ پولیں کہیں نہ بھانٹناں

برقے دے دچ برقعہ پائیو
سبھ چال کل کمال پیارو آ
کھیر مٹھائیاں زوری کھائیو
نام رکھائیو ہال پیارو آ
حرص ہوا کل پائیو بانٹناں
پائیو گل حسنجال پیارو آ
گھٹ زورتیں ٹرٹا مانتاں
خیر آپیں منگیں توں کال پیارو آ

(۱۲)

ڈیکھ جہان اندھارا سارا،
گئیں اندھارتیں بھل دے یار

نور جہاں گل ہار حاراں دے
وچ اندھارے کٹ دے سارے
ڈیہہ سنتے رات ایہا رقتاے
ہیر حید الی ہمیشہ رہندی
سن سن ریتاں بھج بھج جاندی
راجھ شمس قدیمی ظاہر
ہیر جادو جگ راجھاساھر
گڈھیں گل بچل دے یار
دل منانی بارے بارے
وچ ٹردیں توں ڈھل دے یار
راہ کھیڑیاں دے مول نہ آندی
تخت ہزارے بھل دے یار
باجھ راجھ دے ڈیکھ نہ باہر
ادبے لیکاندا مل دے یار

(۱۳)

تیں کودک کھیٹ پکائی دے یار
تیں تازی ونج ودھائی دے یار

میں نال جہان خراب بنو ہی
جو غمی شجہ خوشی جتو ہی
راہ آتیں میں رٹھ رہا میں
غم حاصل عنہم جھولی پائیں
خوش ڈیکھ تھیون ایہو مال میڈا
ہے خام خیال جنجال تیڈا
ذرا نہ دل انصاف کتو ہی
ایں میں پانی گل پھائی دے یار
بیج کندھے مت کندھے پائیں
واہی عجب دہائی دے یار
جے سمجھیں، نہیں کہ وال تیڈا
واہ خسیہ خرابی پانی دے یار

کر دید حکیم مریض ادیتیں
دل دردِ بحرِ غم کھانڈی ہے

مرض بحرِ دا آ رہی ہمیشہ
ڈیہندے رات آزار ہمیشہ
مرض بحرِ ہر مرضوں بھاری
سرتے بار مصیبت باری
مرض دوا دیدار ڈکھاویں
ہر جاہ آپ کوں آپ ملاویں
تن جگر توں پار ہمیشہ
دل درواں در ماندی ہے
ہک نکھیرتے بیٹو خواری
ضائعو حیاتی جاندی ہے
مرض کنوں مریض جھڑا دیں
کر خیر شفا خود بھانڈی ہے

مرمر کفیاں ڈیسیں یار ،
تہ ڈال شان حیاتی پیسیں یار

اتھاں کفیاں دی کل نہ کائی
بے ہوشی وچ ہوش دجائی
قرض طریقِ ستیم دی چالی
دل اندھی دل آگہ نہ بھالی
نیک حیاتی جو کوئی مردا
جو چڑھدا وچ گھر وچ کھڑدا
سال شتر وچ آئی حیاتی
شیر شغال تیں کچھوں ست تھی
عالم ٹوہ شوق پلیندا
اے سب خیر غم پچیندا
جو کچھ گزری لوک لکائی
بے ہوشی ہوش وچ پیسیں یار
قرض کنوں کوئی رہیا نہ خالی
جو پیسیں آپ سمجھ پیسیں یار
پہلی پوڑی اوہو چڑھدا
رہیوں کندی سردی پیسیں یار
منجھ چکڑ وچ ظاہر پھاتھی
پچھیں سر چھنڈ کیسیں یار
آپ کوں آپیں ظاہر گلیندا
وچ غم دے مرو پیسیں یار

(۱۶)

جگ نظر فنا نہ آیا ہے
دل سو وں یقین پکایا ہے

موتی دل راز فنا نہ ڈیکھے
مرگئی سب کر کے لیکھے
جے راز فنا دا جانیس توں
کیوں پانیس فخر دے بائیس توں
جے چار میں جند جنیدیں جیوے
کفر اسلام دی پاڑ پٹیوے
جسکوں رب فنا ڈکھائے
تھی خیر گداوت شاہی پائے

وچ مال اسباب دکھیاں سیکے
ایہو نال کہیں کچھ چایا ہے
کیوں کھاویں غم دے کھاٹیں توں
رب خاک دا نشان ودھایا ہے
بے دنیا دے ساٹھ رلیوے
پچھیں اول دل مطلب پایا ہے
تختوں پہا گدا بٹائے
رب شاہی تخت پہایا ہے

(۱۷)

سچ رند آہا خود نور اندر
جس سمجھا رب حضور اندر

رند چانی جڈاں جگ ملامت
یار شکار تھیس وچ قامت
خوش ڈیکھ سمندر نارسیتی
ایہو بلبل خوش گل خار سیتی
بے دینی آہا دین عجائب
صفت انہاں دی یقین عجائب
رند راہ خدا ڈساوے
گوش بصر وچ سمجھ نہ آوے

راہ ڈٹھس وچ گھر سلامت
رنج تھئے سب دور اندر
بیامست شتر خود بارسیتی
جس سمجھا مویز انگور اندر
جو بے دین این عجائب
جس سمجھا صفا مضمون اندر
سٹ سٹ عالم مول نہ بھاوے
تھیا خیر یقین ضرور اندر

۱۸

احمد محمد ظاہر باطن
جُز کُل خود اظہار آیا

قسموں قسم باکس نورانی	صورت صاف محمد جانی
ہر کوچے وچ یار نشانی	خود بہ خود تکرار آیا
یوسف ہا گم کھوہ وچاے	یعقوب حیران میدان دو بھاے
بے خیر کیا کھوہ سنبھالے	نال خیال بیمار آیا
مالک یوسف تھے وصالی	نال وصال لے مصر سنبھالی
مصر مکان آہا خود عالی	تھی بردہ بازار آیا،
احمد محمد صحیح کیتو سے	سمیع بصر وچ ظاہر ڈٹھو سے
مُخَن و اقرب ذات لدھو سے	خود خیر جہاں نظر آیا

۱۹

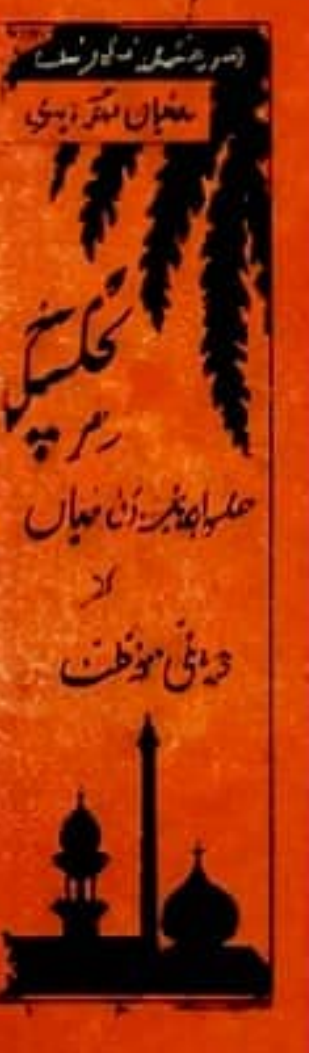
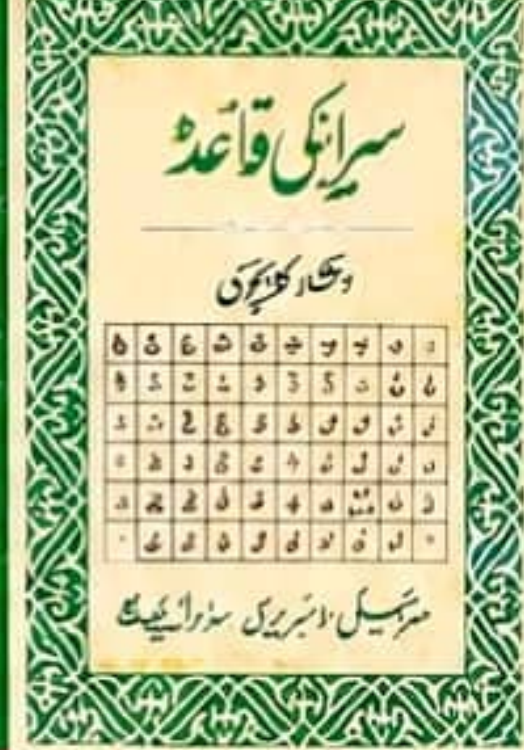
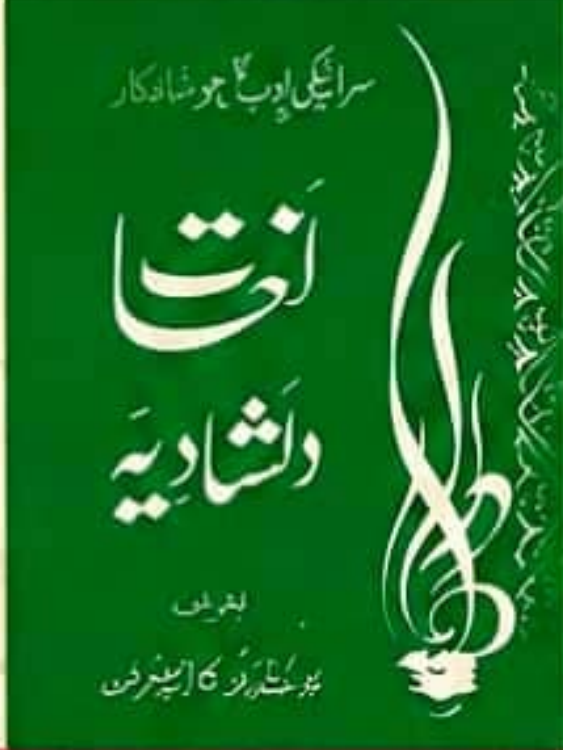
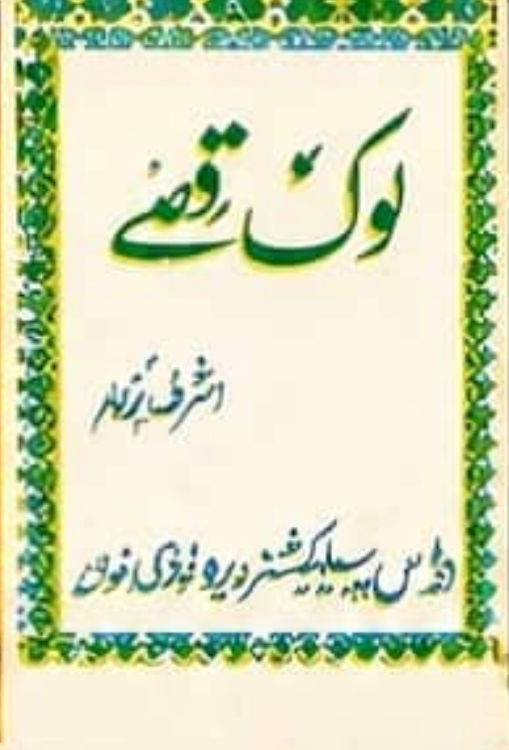
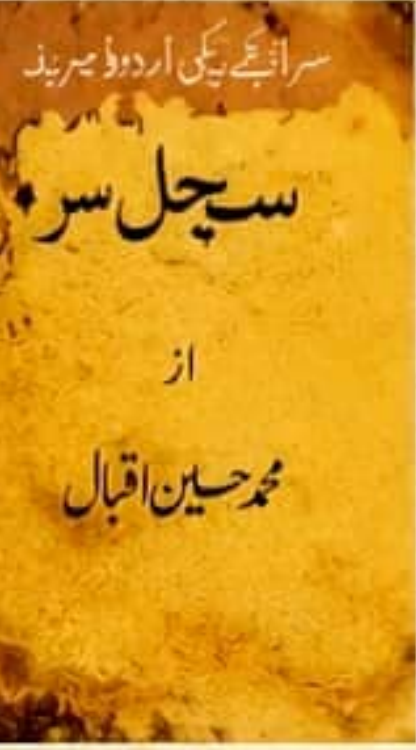
کہ نظر وجود یک ہا سا ہے	کڑیں اڑدھا کڑیں آسا ہے
ڈیکھ منہ عون فرعونی نسا	ضد دعویٰ دین جہان پارا
نال چارے بیٹیا اندھارا	غرق عالم آب پتا سا ہے
ڈیکھ منہ عون تیں شکر اوندہ	موسیٰ یار یگانہ ہوندا،
نال آسے سے کافر کو مندا	عام اوتیں یک خاصا ہے
جو سبھی دم موٹے مارے	سن سن قبلی کھینوں بارے
احمد تدیم ایہو تکرارے	روہ قبلی موٹے مارا ہے
سبھیں کول رب آپ پلاوے	قبطیں کول رب خون ڈکھاوے
بہر اللہ دی اللہ بھاوے	پیوے خیر خوش پیا سا ہے

(۲۰)

سال نوئے وچ نویں جموسے
بازی عشق دی عشق سکھوسے

اہیں بازی وچ باز ڈسیندا
ظاہر نرل آواز سنیندا
ایہو باز قدیم وپاری
نپ نپ چیندا وارو واری
حرف ما قدیم سنیندا
ما توں خود خدا ڈسیندا
ماںی خیر خدا ڈسیندا
نہ ہر باطن کھیر پلیندا

ڈیکھ توں ہر جاہ اڑدا جمیندا
بے ہوشی وچ موت مویوسے
ڈیکھ پکھیاں وچ باز شکاری
میں دا دعویٰ موت مویوسے
ما کنوں گل پیدا تھیندا
ایویں بے شک خدا ڈکھوسے
ماںی ساری خلقت جیندا
کھیر پیتا دل یاد آیوسے

داستاناں

قصے و کہانیاں
ضمائم و کہانیاں

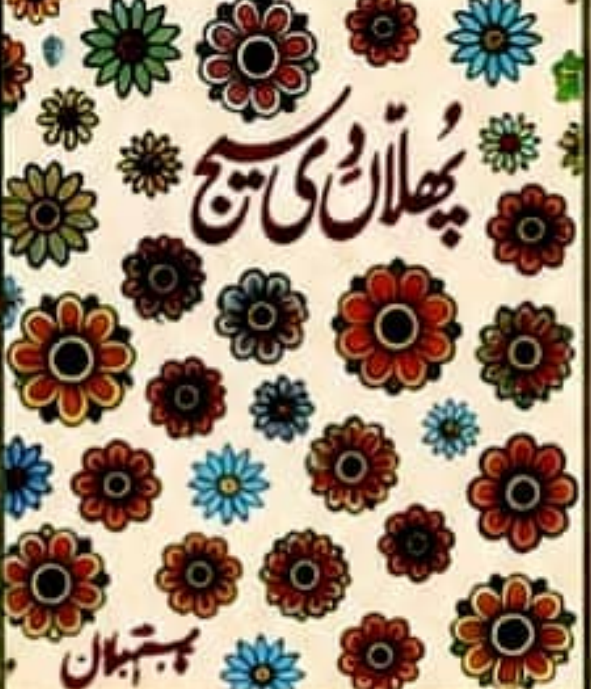
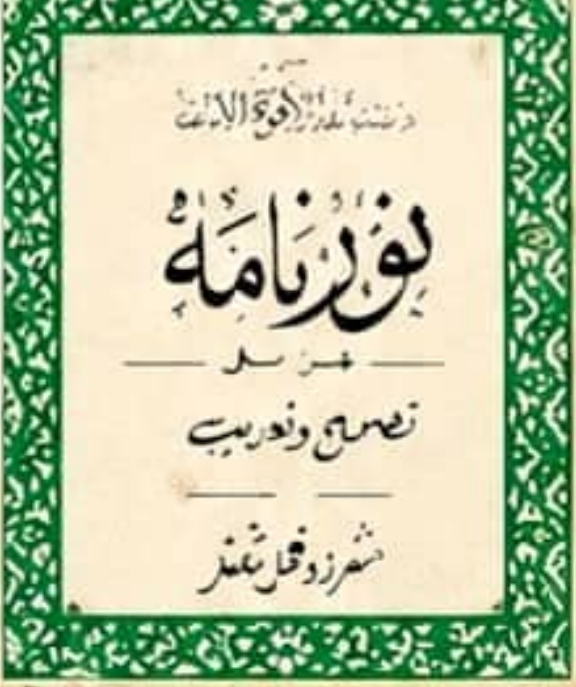
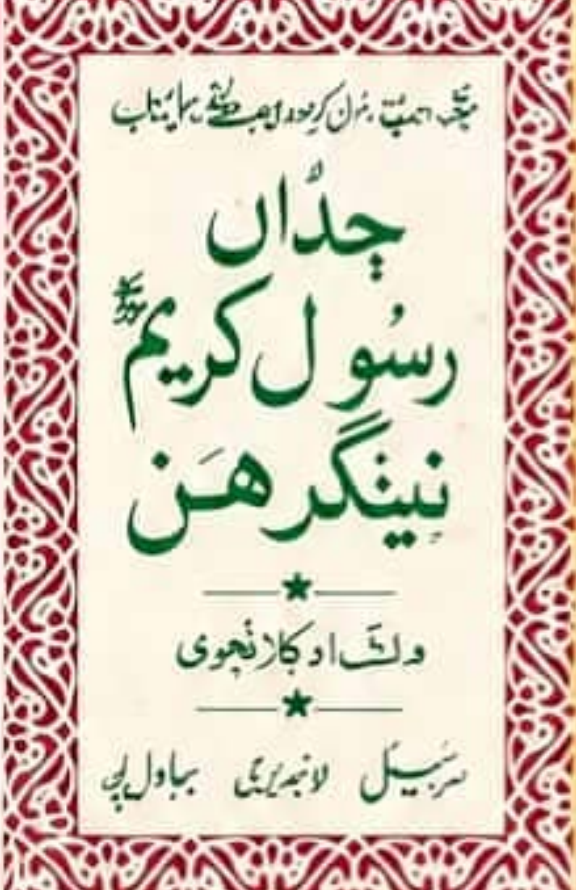
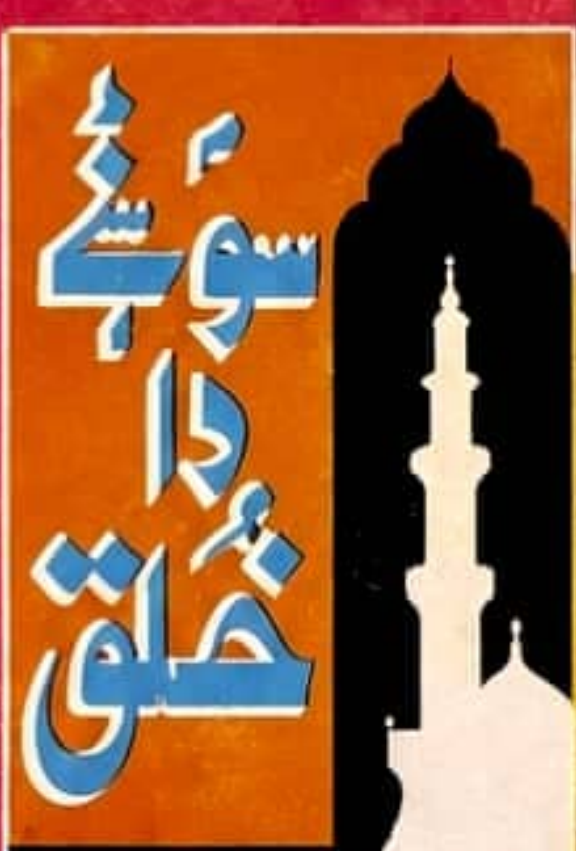
تاریخ و ثقافت

تظہیم و شاعری

سوانح و سفرنامے

سرائیکی کتاباں

سرائیکی زبان، سرائیکی ثقافت، سرائیکی تہذیب

facebook.com/share/1GpmPHZC6C/
archive.org/details/@user22989
x.com/bookofsaraiki

سرائیکی پڑھو
سرائیکی پڑھو

سرائیکی شاعری میں جدید رجحانات

طاہر تونسوی دی کتاب

جیندے وِج سرائیکی شاعری دے جدید تے نوں
رجحاناں دا جائزہ گھدا گیا ہے ۔
— (چھپ رہی اے)

نینگھات

طاہر تونسوی دے سرائیکی تنقیدی مضموناں دا مجموعہ
— (چھپ رہیا اے)